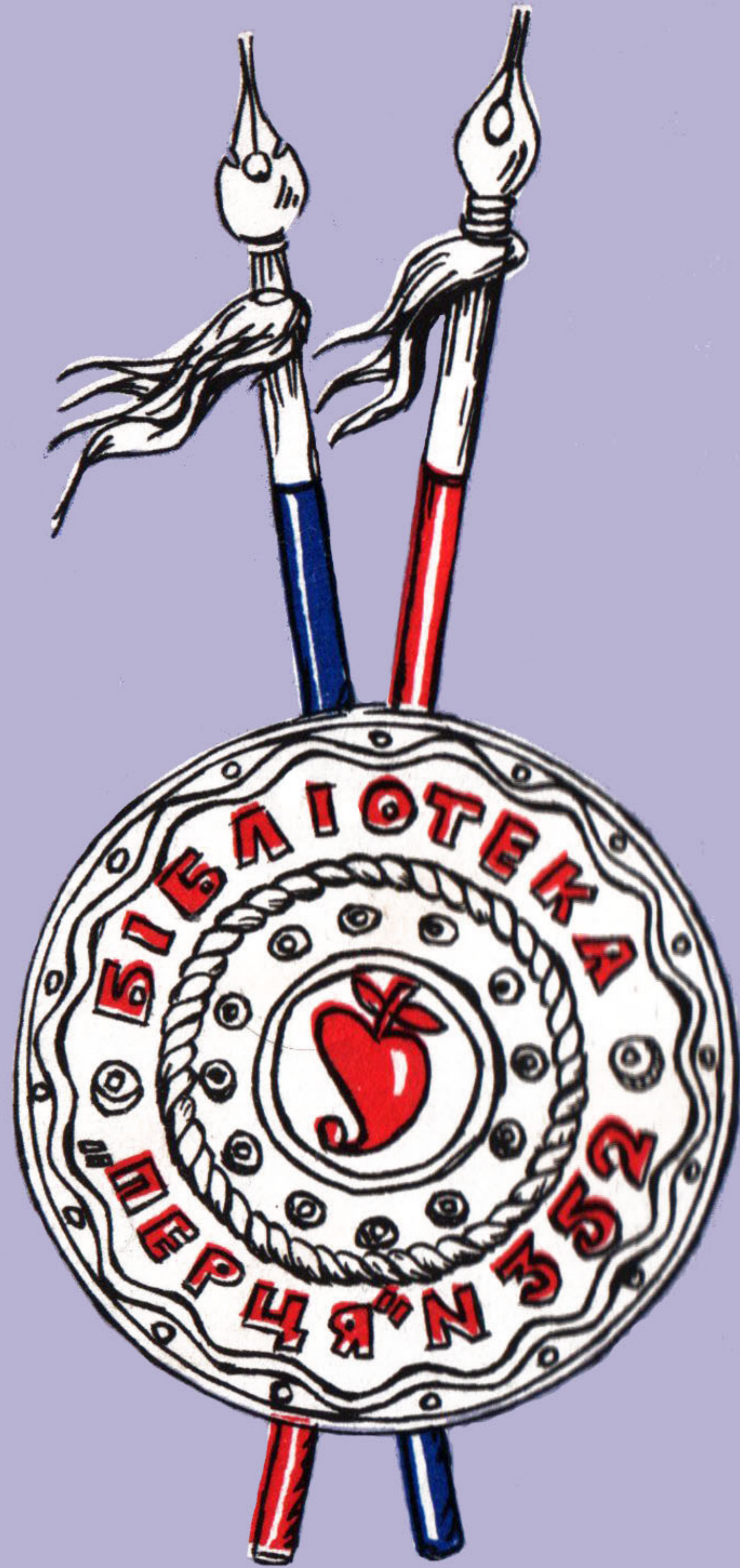

10 К.

ІВАН СОЧИВЕЦЬ

Іван СОЧИВЕЦЬ

БИБЛИОТЕКА «ПЕРЦА» № 352

Іван Іосифович Сочивець

РЫЦАРИ САТИРЫ

(на українском языке)

Ілюстрації В. Солонько

Іздателство «Радянська Україна»

peres-ua.

peres-ua.

ЛИЦАРИ САТИРИ

ІЛЮСТРАЦІЇ В. СОЛОНЬКА

Редактор В. Чепіга
Технічний редактор Р. Герасимчук
Коректор Н. Ананьїна

Здано до набору 28.02.89. Підписано до друку 28.03.89. БФ 30121. 70×108/32.
Папір книжково-журнальний. Гарнітура літературна. Офсетний друк. 2,8 умовн.
друк. арк. 2,8 умовн. фарб. відб. 2,28 обл.-вид. арк. Тираж 84000 прим. Зам. 01186.
Ціна 10 к.

Ордена Леніна комбінат друку видавництва «Радянська Україна»,
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.

Адрес редакції: 252047, Київ-47, ул. Петра Нестерова, 4.

Ордена Леніна комбінат печаті іздателства «Радянська Україна»,
252047, Київ-47, проспект Победи, 50.

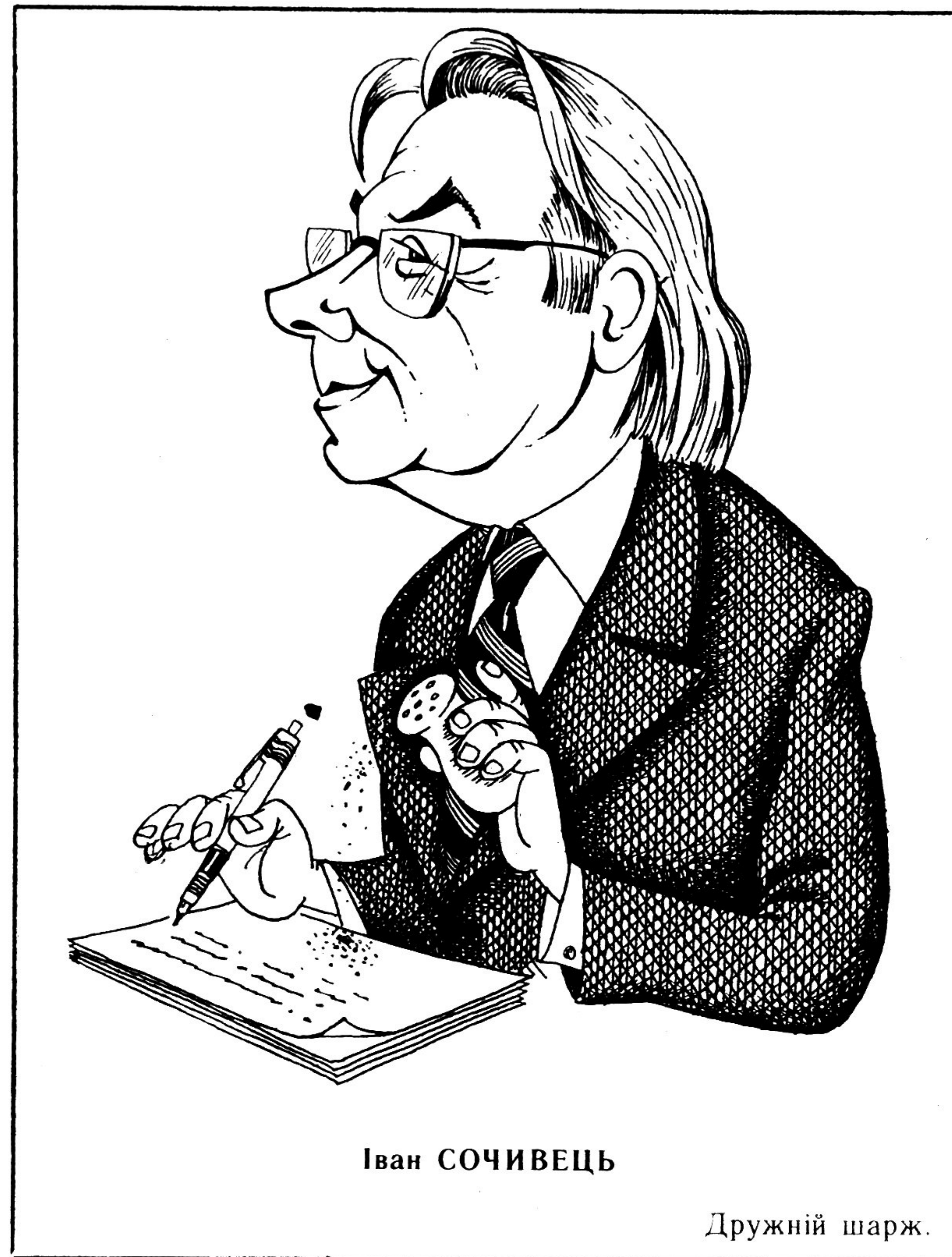
Текст набрано із застосуванням вітчизняного фотонабірного комплексу «Каскад».

Відсканував і опрацював Олег ЛЕСЬКІВ для спільноти:

<http://peres-ua.livejournal.com>

КИЇВ. ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»

1989

Іван СОЧИВЕЦЬ

Дружній шарж.

ПРО АВТОРА

Ця книжка має аж дві передмови. У другій — «Від автора» — Іван Йосипович Сочивець розповідає, як і чому в нього виник задум написати про своїх видатних побратимів-сатириків. Ну, а в першій мені — як редакторові книжки «Лицарі сатири» — хочеться сказати кілька слів про самого автора — широко знаного в Україні і за її межами письменника-сміхотворця, багаторічного відповідального секретаря «Перця», нині члена редколегії журналу, лауреата республіканської премії імені Остапа Вишні — Івана Сочивця.

Невелика площа передмови, на жаль, не дозволяє висвітлити усі грані характеру і творчості І. Сочивця. А тому скажу лише про дві притаманні йому риси, котрі завжди змушують рівнятися на старшого товариша і колегу.

Перша: надзвичайна зіркість Івана Йосиповича. Зіркість у плані глибинного бачення життя та його хитромудрих переплетінь. Скільки разів бувало: десь їздимо разом, говоримо з одними й тими ж людьми, дивимося на одне й те ж, обговорюємо одні й ті ж проблеми, і раптом — «Цур, моя тема!» — каже Іван Йосипович і тут же занотовує щось на клаптику паперу. І з тих нотаток перегадом народжується гостро-смішне або й гостро-печальне (і такі у нього є) гумористичне або сатиричне оповідання. Я десятки разів був присутній при отому «Цур!», десятки разів дивувався, аж поки не збагнув, що треба не дивуватися, а й самому думати і не лінуватися весь час вчитись у людей і в життя.

І друга: добрість письменника до колег, щирість і чесність у стосунках із ними, а це, між іншим, серед письменства трапляється аж ніяк не на кожному кроці. От усе разом — і зіркість, і уважність до людей, і щирість укупі з чесністю та високою громадянськістю — й сприяло появі оцієї книжки Івана Сочивця про його побратимів із гарячого сатиричного цеху.

Володимир ЧЕПІГА,
заступник головного редактора
журналу «Перець».

ВІД АВТОРА

Вечірнє небо у безхмарну погоду сріблисто сяє й мерехтить незліченим скупченням зірок, що ваблять і чарують нас своєю загадковою красою. Серед них чимало вже згаслих. Але промені від цих колишніх світил, прорізаючи темряву космічної далечини, все ще линуть до нас, засвідчуючи вічний живий зв'язок між тим, що було, і тим, що є нині.

Щось подібне відбувається і з людьми, котрі живуть серед нас, плідно творять, потім відходять, але залишають по собі добру, вдячну пам'ять і світлий слід, що довго і довго не згасає.

Кажу про побратимів-письменників і, зокрема, про гумористів, хто за життя й по смерті зорею сяє і довго сяятиме на сатиричному небокраї. Суворая правда така: нашого брата, сатирика, рідко гладить рука літературного критика; преса нам відводила завше і навіть тепер, у період перебудови й гласності, все ще відводить лише тісні куточки та й то десь на останніх сторінках; видавці обмежують нас мізерним процентом у планах. Та й в офіційних доповідях гумористам дістається більше штурханів і докорів, аніж добрих слів. Може, тому сатирики зовні часом видаються шорсткими й колючими, хоч вдачею своєю вони здебільшого доброзичливі, чуйні, до ніжності лагідні.

А ще ж не забудьмо про біди, про трагедії, що впали на голови багатьох сатириків (як і інших письменників) за чорних часів сталінщини, ждановщини, коли за сміливе критичне слово митця чекали не гонорар і не похвала, а розплата власним життям чи багаторічним «відпочинком» за колючим дротом у районах вічної мерзлоти. З тієї семірки, якій присвячена моя скромна книжка, чотири лицарі гумористичної класики до дна випили гірку чашу фізичного виснаження і морального приниження від доморощених катів. Василя Чечвянського розстріляно. Остап Вишня і Микита Годованець відбули по десять років таборів. А на долю дивовижного життєлюбця і оптиміста Олександра Ковіньки

випала повна двадцятка. Не було легко й тим, хто, на щастя, жив і творив на волі.

Та, не дивлячись ні на що, хто вижив — не зламався. Переміг сміх, перемогла правда веселого слова. Бо гумор за природою своєю — непереможний!

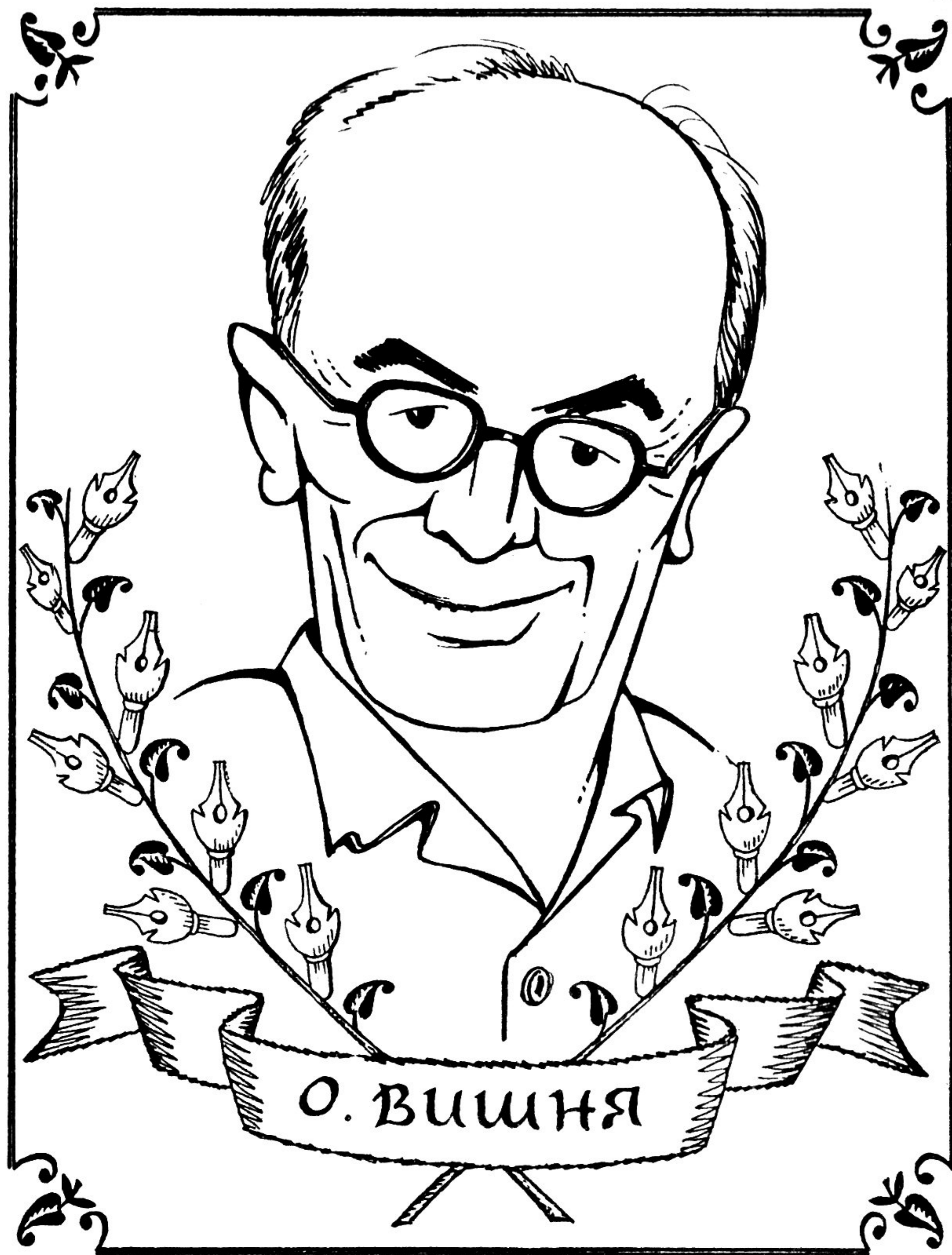
За довгі роки праці в «Перці», особистої творчості в цьому складному жанрі мені доводилось і доводиться стрічатись, спілкуватись, ділити щирю дружбу з багатьма визначними майстрами гострого слова. І це дає підставу беззастережно сказати: українська радянська література багата сатиричними талантами! Самобутніми, оригінальними, високої художньої проби, якими не гріх пишатися.

Ми, на жаль, скупі на спогади, на похвалу, на слово шани про тих, хто робив і робить людям добро. Стало традиційним чекати оцінок лише від критиків, літературознавців та ще від спілчанських урядовців. А часом звичайна розповідь про товариша, про митця і людям щось нове й цікаве відкриває, і тим же дослідникам творчості у пригоді стає.

Я дозволив собі, не вдаючись до детального літературного аналізу, мовити слово лише про кількох визначних письменників сатирично-гумористичного жанру. А скільки цікавого можна б розповісти про життя й творчість таких чудових гумористів, як Євген Кравченко і Лаврін Гроха, Петро Сліпчук і Анатолій Косматенко, Володимир Іванович і Павло Ключина, Віктор Безорудько і Євген Бандуренко та інші. Багато можна сказати й про нинішніх справжніх майстрів веселих і гострих творів.

Та спогад мій про декого з тих, кого вже нема серед нас. Про славних Лицарів сатири, чие життя було творчим подвигом, чиї книжки стали класикою. Їм, Лицарям бойового веселого слова, моя щира шана й глибока повага від вдячних шанувальників гумору.

Іван СОЧИВЕЦЬ.

ЧАРІВНИК СЛОВА

ОСТАННІ дні вересня нині вже далекого 1956 року. Ми, слухачі партшколи з Києва,— у Криму. У степовій Владиславівці, що поблизу Феодосії. «Марксисты на збиранні кукурудзи»,— жартуємо самі над собою. Дні погожі, теплі. А кукурудзи тієї — ні кінця, ні краю! Ми саме на обід збиралися, а тут новина, зі столиці. Сумна, приголомшлива: помер Остап Вишня. Стихли розмови, жарти, перехотілося їсти. В нашій десятій, журналістській, групі Валентина Малишевська, родичка Павла Михайловича. Відійшовши від гурту, вона в сльози. На сонячний день ніби впала сіра пелена. Не хотілося вірити в почуте. Не хотілося миритись з трагічним фактом. Невже міг померти Остап Вишня? Невже помер? Адже для всіх нас він тільки недавно народився. Вдруге. Після довгої відсутності, після тривалої перерви в творчості. Якщо він і жив у народі, то швидше як легенда, як невмирущий відгомін таланту.

І в пам'яті постав той лютневий день того ж таки п'ятдесят шостого року, коли ми віч-на-віч зустрічалися з Павлом Михайловичем. Слухали його виступ, довго вітали оплесками, викликали багато разів на трибуну. А опісля ще й сфотографувалися на пам'ять. Щоб те фото зберегти й для онуків своїх. Адже не кожному щастило особисто стрічатися з цим чарівником слова.

А у мене самого звістка про кончину видатного гумориста

викликала спогади, які понесли далеко-далеко, аж у дитинство. В рідне придеснянське село на Чернігівщині, де я вперше почув це ім'я, де серцем і душею прилучився до неперевершеного гумору Остапа Вишні. Село моє (колись Гнилуша, а нині Лебедівка), що не мало поблизу ані залізниці, ані бруківки, біднувате було не тільки на хліб, а й на книжки. Бібліотека початкової школи вільно вміщалася на двох-трьох полицках примітивної саморобної шафи. Та й то «Кобзар» Т. Г. Шевченка, твори Архипа Тесленка, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка та інших близьких до народу письменників більше ходили з хати в хату, а на полицках не залежувались. Справжніх читців було ще малувато, але охочих слухати — хоч відбавляй. У тих творах було багато мужицької правди, багато сумного й болючого, від чого слухачі зітхали, співчутливо хитали головами, а то й плакали.

І раптом в село, в гущу людей вривається Остап Вишня! Зі своїм чарівним веселим словом, зі своїм дотепом, зі своїм заворожуючим оптимізмом. Якось удвох з матір'ю приходимо на Булахівку до її племінника, а мого двоюрідного брата Дмитра Мельника, а там регіт у хаті — шибки у вікнах здригаються.

— Чого так смієтесь? — запитує мати.

— Читаємо, — каже Митя, — сідайте й ви, тітко Катерино, та послушайте.

Сіли. А Митя, розгорнувши невелику книжечку, і почав: «Як гусениця у дядька Кіндрата штани з'їла... Розкажу — так не повірите... Набрал Кіндрат у кооперативі три з половиною аршина черкасину...»

Читає Митя про пригоду з тим Кіндратом, а жінки й чоловіки, що не речення, то й регочуть, за животи хапаючись. І другу придибенцію читає — регочуться. І третю — сміх аж вибухає. «Ото пише чоловік!» — захоплено схвалюють. «Це таки з наших, із простих, бо геть усе знає!» — додають інші.

— Де це ти, Дмитре, дістав таку книжку? — питають цікаві.

— Аж у Чернігові, — каже Митя. — Іздив дрова продавати та й надибав ось.

І пішли чутки по селу про Остапа Вишню. І вже, дивись, книжечка народного письменника, що все геть про людей знає, і в Юрка Чуприни в хаті. І ще в когось. А нам, школярам, аж пече почитати Остапа Вишню.

А то якось після церкви, на пасху, як люди вже розговорилися та походилися біля крамниці, раптом почали читати гумореску Остапа Вишні «Великдень». Реготу, веселих реплік! Навіть самому батюшці хтось доніс. Той розсердився, узявся з'ясовувати, хто таку «крамолу» в село приніс. Та як дізнався, що то з книжки взято, — утихомирився. Хоч побоювався, що прихожан поменшає. А воно згодом так і сталося.

Пригадав я ті далекі дні. Порівняв з днем сучасним. І диво-дивне: інші часи, інші люди. Стільки історичних подій відбулося. Стільки пережито героїчного й трагічного. Колективізація, голод, розвиток індустрії й науки, потім війна, відбудова. А твори Остапа Вишні саме враз! В усяку пору. Ізоляція письменника, багаторічне витравлювання його духу зі свідомості людей. А сміх його жив. А чарівне слово гумориста не вмирало. Жило в переказах, передавалося від старших до молодших. І раптом, у грізні роки Великої Вітчизняної війни, ждано і не ждано, вибухнуло могутнім пострілом «Зенітки». Нащо вже в армії, де контингент (чи особовий склад) і мови української по-справжньому не знає, і там «Зенітка» вишнівська лунала таким гумористичним громом, що його й порівняти ні з чим.

Пам'ятаю, у нашому полку був сержант Сергеев. Мовчазний, навіть похмурий, мав справу лише з пальним і мастилами різними. А доп'яв десь затертий примірник «Радянської України» з «Зеніткою» Остапа Вишні, то ніби переродився. Виступив з читанням гуморески — привабив

усіх. Сміху, дружніх реплік, заохочення розповідати ще й ще!..

Я думаю, що саме славнозвісна «Зенітка» урочисто проголосила: мудрий Остап Вишня знову з народом, він ніколи й не залишав його і — як справжній великий творець — не мав інтелектуальної паузи в своїй геніальній гумористично-сатиричній творчості. Хоч, як свідчать Юрій Смолич, Федір Маківчук, а надто Варвара Олексіївна Маслюченко-Губенко, вірна дружина письменника, котра в найтяжчі години намагалася бути поруч з Павлом Михайловичем, «Зенітка» далася йому нелегко. Ой, як нелегко. Треба було переступити через кривду, через душевні й фізичні болі, через зраду тих, хто вдався до наклепництва, аби «втопити» Талант, що завоював собі всенародну прихильність.

Вишня переміг. Хоч, власне, він і не здавався ніколи. Бо вірив, що його гумор, його разюча, завжди справедлива сатира служить людям. На добро. На щастя.

Його уже нема серед нас. З того сумного дня, 1956 року, про який я нагадав на початку. Не довелося побути на похороні. Але очевидці розповідають, що таких іще не знала столиця України. Поховали творця. Твори його залишились. Слово його невмируще. Тому Остап Вишня ніби й не залишав нас. Він буде жити в сердечно близьких народу творах, щедрою і доброю рукою посіяних на ниві української радянської літератури.

Живе, веселе, оптимістичне слово Вишні і сьогодні звучить серед гірників і сталеварів, в концертному залі і на шкільному вечорі, на колгоспних ланах і в сімейному колі. Ну, а варто зібратися рибалкам, мисливцям біля вечірнього вогнища, як тут же виростає, входить у те коло лірично-ніжний співець природи і людини Павло Михайлович — Остап Вишня.

Величезна популярність письменника. Неможливо полічити його ширих прихильників. Хоча літературна діяльність його буйно розквітла на Україні, та слава про видатного

сміхотворця полинула далеко за межі республіки, за рубежі радянської країни.

Чим вимірюється і пояснюється такий успіх? Передовсім, звичайно, незрівнянним талантом. Але ж обдарованих письменників багато, і все ж їхня популярність не йде в порівняння з Остапом Вишнею. Напевно, до таланту писати треба ще додати всебічне знання і розуміння Вишнею глибин людської психології, найтонших нюансів людської душі, постійне перебування у стані високого творчого напруження.

Свою журналістську і літературну творчість Остап Вишня починав у 1919 році. То був цікавий, бурхливий і складний час історії. Час, коли народилася перша в світі соціалістична держава. Уже тодішні твори Остапа Вишні, що публікувалися у періодичній пресі, привернули увагу читачів і літераторів. Вони відзначались своєю лаконічністю, народністю мови, надзвичайною веселістю і гостротою.

Минуло небагато часу і ім'я Остапа Вишні вже просто зачаровувало читачів. Його памфлети, фейлетони, гуморески читалися запоем, передавалися з уст в уста, заучувалися напам'ять. Стало зрозуміло, що з'явився новий, виняткового обдарування сатирик і гуморист. За якихось сім років Остап Вишня стає автором 23 книжок. Багаторазове перевидання його творів свідчить про їх величезну популярність серед читачів. Загальний тираж збірників автора уже до 1928 року досяг 400 000 примірників.

Остап Вишня правомірно може вважатися основоположником української радянської гумористики. Розвиваючи славні традиції класиків сатири Салтикова-Щедріна, Котляревського, Шевченка, Франка, Гоголя, Чехова, традиції народного гумору, він, у той же час, створює багато цілком нового, досі не знаного в цьому складному, в цьому важкому, але такому потрібному людям жанрі.

Дуже уміло користуючись засобами сміху, ювелірно відточуючи його грані, зі знанням і мірою дозуючи веселе й гостре, Остап Вишня пише вражаючі своєю майстерністю гуморески, усмішки, фейлетони, що ставали класичними

з часу їх створення. Вже сказано про «Зенітку». А «Зоря моя вечірняя»?!, а «В ніч під Новий рік»?!, а ціла серія мисливських усмішок?!

Хоч твори Остапа Вишні легко читаються, добре сприймаються, але вони не розважальні за своєю тематичною суттю. Щедро приправлені сміхом, фейлетони, гуморески, памфлети письменника неодмінно позначені глибиною соціального звучання, чіткою ідейною спрямованістю. Під нищівну критику сатирика потрапляють бюрократи, крадії, ледарі, рвачі, люди без совісті і честі.

Але, будучи людиною великої добропорядності, чесності, навіть ніжності, Остап Вишня і в інших людях бачить, перш за все, позитивні риси. Не випадково у багатьох його творах зримо чи в підтексті виступають герої, до яких ми проникаємося симпатією і повагою. Про людей, котрі будують, вирощують хліб, автор пише з великою теплотою, з особливою лірикою. Згадаймо: «Запоріжці», «Весна-красна», «Діди наші і баби наші» чи «Ленінград і ленінградці». Скільки симпатії, скільки чарівності в персонажах цих творів.

Без сумніву, велику майстерність виявив Остап Вишня в політичній сатирі. З перших днів своєї творчості він безкомпромісно воює проти всіх ворогів Радянської держави. Він не обминув своєю увагою ні Скоропадського, ні Денікіна, ні Петлюри, ні організаторів Антанти, ні гітлерівців, які зазіхнули на нашу честь і незалежність.

Діставалося від письменника-патріота і українським буржуазним націоналістам. Памфлети, фейлетони Остапа Вишні на цю тему відзначаються особливою гостротою.

Останні десять років життя Павло Михайлович віддав роботі в «Перці». Як згадують колеги, завжди він був пунктуальним, працелюбним, ввічливим. Завжди він читав листи, що надходили до редакції, робив виписки, помітки, знаходив можливості допомогти людям. І все працював, працював. Бо знав, що його твори потрібні людям.

Мені не раз доводилося бачити Остапа Вишню. Чути його виступи. А вже що читати — то й не передати всього захоп-

лення його мудрими творами. Мое покоління гумористів, вважай все, мало за честь бути учнями чарівника веселого слова. Це вже потім, в останні десятиріччя, пішла молода парость у жанрі сатири, яка вдарилась у так зване новаторство, захопилася формальними пошуками, «синтетикою», від чого тільки завдала прикрощів читачеві.

Велике і на відстані велике. Мале й під мікроскопом не вражає своєю значимістю. Остап Вишня був і залишається визначним митцем в сатирі й гуморі, був і залишається взірцем для тих, хто присвятив свою творчість цьому жанрові.

Слово майстра чарує, підносить, захоплює, кличе на роздуми, до дії. Назавжди в пам'яті моїй залишиться лютневий день 1956 року. Тоді у Вищу партійну школу при ЦК Компартії України завітали на зустріч з нами, слухачами, Остап Вишня, Павло Усенко, Валентина Ткаченко, Микола Нагнибіда. Зустріч в актовому залі, де й яблукові не було де впасти, відкрив наш тодішній завідуючий кафедрою Олег Володимирович Килимник. Всіх слухали, всіх сприймали, але чекали виступу Вишні. І дочекались. Відомо, що гумор завжди йде «на закуску». Підтягнутий, сухорлявий, сивий, скромно усміхнений, Павло Михайлович став за трибуну. Яюсь навіть боязко. Ніби вона не для нього й поставлена. На людей поглянув, аркушки перед собою поклав. Кашлянув тихо. І почав тихо. Без інтонацій, без особливих підкреслень. А так, як удома чи в колі найближчих друзів. Але що речення, то й сміх. Спершу дещо стриманий, а далі вже гучний, щирий, з перекатами. Так одна гумореска, так друга, так третя... А там на прохання. А там на замовлення...

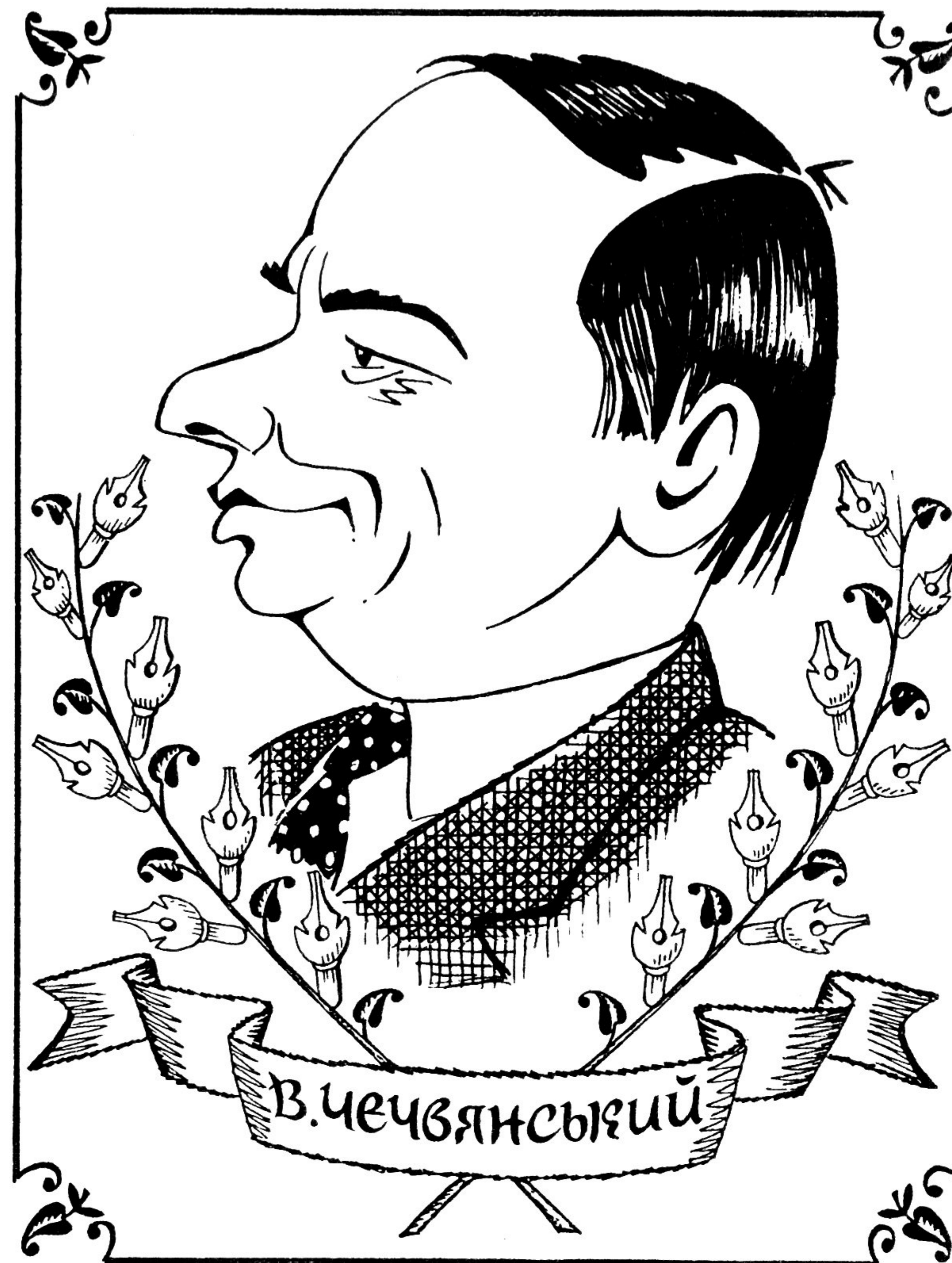
Павло Михайлович тільки посміхається. Тільки хустинкою чоло витирає. А не віднікується, читає. Власне, спокійно розповідає. А ми аж лягаємо. Вже геть охляли від сміху. Он яка сила в гуморі. Коли його слухаєш з вуст чарівника. Яким і був Остап Вишня.

І нині читають Остапа Вишню. Напевно, наймайстерніше читає його народний артист УРСР Анатолій Паламаренко. У його виконанні вишнівський «Вепр», — вище досягнення

артистичної майстерності. Але ж сам Остап Вишня!.. Ні, це те, що не забувається. Ні з роками, ні з десятиріччями. Прилучатися до Вишні — велике щастя.

Складне життя прожив Павло Михайлович. В ньому щастя й трагізм. Був він неперевершеним творцем, був у добрий час дотепником, витівником. Ніхто про це не вмів так розповісти, як його вірна подруга Варвара Олексіївна. З нею багато разів доводилося мені зустрічатися. 21 травня 1981 року їздили ми з нею у Романівку на Житомирщині, на батьківщину славетного Максима Рильського. Взяти участь у святі «Романівська весна» групу письменників запросив Богдан Максимович, син Рильського. Ото вже тоді Варвара Олексіївна попорозказувала про дружбу Остапа Вишні і Максима Рильського, про їхні веселощі, про пригоди на полюванні...

Спливає час, втрачаємо багатьох дорогих нам людей. Зустрічаємося з новими, у кого ще все попереду. Така вона, філософія життя. Та не спорожніла привітна квартира Остапа Вишні, що у Києві по вулиці Червоноармійській, 6. Єдине тільки, що, коли там буваєш, уже не застанеш ні Павла Михайловича, ні Варвари Олексіївни. Тільки їхні речі. І хоч і невидимі, але щирі їхні душі. А твори чарівника слова — скрізь. В окремих збірниках, у томниках, у пам'яті вдячних людей.

СПІВЗВУЧНИЙ СЬОГОДЕННЮ

У БЕРЕЗНІ 1988 року, після тривалого замовчування, літературна громадськість і шанувальники веселого слова відзначили сторічний ювілей Василя Чечвянського (Василя Михайловича Губенка, старшого брата славетного Остапа Вишні). Одного з активних зачинателів і творців українського гумору бурхливої пореволюційної доби. Майстра гострого жанру побідного часу становлення Радянської влади, відбудови й переходу народного господарства країни на рейки соціалістичного укладу.

Доля людини складна й не однозначна. Особливо людини-творця. Наділеної аналітичним розумом, талантом художнього зображення характерних рис і подій сучасної їй епохи, з усіма нюансами громадських взаємовідносин та особистих моральних устоїв.

Спостерігаючи й досліджуючи довколишнє життя, діалектично оцінюючи позитивне й негативне, така людина піднімається до філософсько-художніх узагальнень, виносить їх на суд громадськості. І тим завойовує до себе симпатії однодумців. А водночас викликає й антипатії тих верств суспільства, котрі зумисне чи за своєю відсталістю протидіють розвиткові нового. Для людини, що підноситься до рівня узагальнень, така громадянська позиція не завжди увінчується лаврами. Іноді вона таїть в собі не лише перспективу

неприйняття, а й трагізму. Саме трагічна доля періоду культу особи Сталіна спіткала і Василя Чечвянського.

Талановитий письменник завоював собі визнання і право виносити на осуд негативні явища, ставши гумористом, приєднавши свій дзвінкий голос до голосу відомих письменників-сатириків, дієвих творців тогочасного літературного процесу. Серед них, передовсім, слід назвати Василя Блакитного, видатного письменника, партійного й державного діяча, котрий не лише писав, а й докладав багато організаторських зусиль для розвитку української радянської літератури, сприяючи створенню нових друкованих органів, залучаючи до роботи в них найбільш обдарованих творців, молоді літературні сили республіки.

Серед них — Остап Вишня, крила сатиричного жанру якого саме в ту пору роздіймалися для могутнього літературного польоту, що згодом був визнаний і високо оцінений у найширших народних колах. Тоді вже плідно писали Микита Годованець, Пилип Капельгородський, Юхим Гедзь, Олександр Ковінька, Леонід Чернов, Юрій Вухналь, Кость Котко, Сергій Чмельов та інші.

Правда, Василь Чечвянський починав свою журналістсько-літературну діяльність в армійській пресі. Скінчивши в 1907 році Київську військово-фельдшерську школу, він служив в армії, у першу світову війну перебував на фронті, а 1917 року без вагань примкнув до революційно настроєних солдатів і став безпосереднім учасником громадянської війни. У червоноармійських газетах і з'являються публікації (російською мовою) майбутнього письменника.

Природний талант відточується й удосконалюється уже тоді, коли він (зі своїми псевдонімами — Василь Грунський, Василь Чечвянський-Колумб, а то і просто В. Ч.) після демобілізації, у 1924 році, повертається на рідну Україну, в тодішню столицю Харків, де й починає активно виступати в періодичній пресі.

Василь Чечвянський зі щирою допомогою того ж Василя Блакитного, що заснував також і журнал «Червоний перець»,

влаштовується туди на роботу, а згодом призначається відповідальним секретарем цього гумористично-сатиричного часопису, довкола якого гуртувалися кращі письменницькі сили популярного та улюбленого народом жанру.

Гострі й дотепні публікації зробили Василя Чечвянського знаним і авторитетним гумористом. А десь із 1928 року, коли вийшли його книжки «Царі природи» та «Ех, товариші...», а за ними вже низка збірок, — автор посідає одне з провідних місць в сатиричному цеху республіки.

Популярність Василя Чечвянського, широке визнання й любов до його творчості тодішнього періоду — цілком закономірні. Вийшовши з трудової, а до того й письменної селянської родини (батьки жили на хуторі Чечві коло містечка Груні Зіньківського повіту на Полтавщині, нині Сумщина. Там 24 лютого 1888 року й народився майбутній письменник), він ще з дитинства прилучився до народної мудрості, засвоїв усну творчість, почав розуміти найпотаємніші риси людського характеру й моралі. А навчання, війна, революція, життя серед міського населення, де все ще круто випинали гострі кути дрімучого міщанського побуту, давали багатющій матеріал для написання гумористично-сатиричних творів.

Василь Чечвянський — майстер гуморески, новели, оповідки, своєрідного сатиричного репортажу. Причому майстер інтелектуального спрямування. Цим він яскраво вирізнявся серед побратимів по перу. У його численних творах на першому місці не зовнішній ефект якоїсь події, факту, ситуації, а душа образу, інтелектуальне нутро героя, його мозок, де формується свідомість, що призводить потім до певної дії.

Тонкий психолог-аналітик, людинознавець, Василь Чечвянський водночас — делікатний вихователь. Котрий без грубих натяків, зайвого й настирливого моралізування вміє тонко й зримо подати факт чи ситуацію, які заслуговують висміювання чи засудження. І тут художня палітра його сміху до неймовірності багата найтоншими відтінками.

Він не пасивний спостерігач, не збирач дотепів і курйозів, а борець проти закоренілого міщанства, цього найстрашнішого зла в період загального революційного поступу. Він безкомпромісний противник аморальних явищ: пияцтва, невірності, хуліганства, грубощів, крадіжок тощо.

Але побут — все ж побіжне, не найголовніше в творчості сатирика. Його найбільше займають проблеми соціальної, громадянської значимості, що впливають із загальнодержавних інтересів. До речі, ці теми в доробку письменника цілком співзвучні нашому сьогоденню. Добі перебудови, прискорення, радикальних реформ в народному господарстві країни.

Ще одна грань таланту письменника. Це його вміння проникнути, заглибитись у творчу інтимність своїх колег по перу. Він умів на них писати блискучі пародії. В їх стилі, в їх дусі, в індивідуальній особливості творчого почерку. Не знати, чи зумів би хтось навіть тепер написати такі класичні пародії на видатного Остапа Вишню чи Юрія Вухналя, які тоді написав Чечвянський?! На першого — «Диб-диб на село!», на другого — «Федько Гуска письменник». А писав він пародії також на Юхима Гедзя (справжнє прізвище Савицький О. В.), Антошу Ко (Гак Анатоль), Костя Котка (Любченко М. П.), Олафа Кракена (Кандеев Г.), Михайла Бондаренка, Ю. Золотарьова, С. Чмельова та інших. Навіть сам на себе писав. Писав влучно, смішно та й дошкульно.

Письменник-боєць, так можна охарактеризувати плідну літературну діяльність Василя Чечвянського. Адже за досить короткий час, відведений йому долею на творчість (уже в 1938 році його не стало), він встиг видати й перевидати чимало збірок гумору й сатири. Це: «Царі природи», «Ех, товариші...», «Кадило», «Між іншим», «Оздоровлення апарату», «Оскуденіє», «Переливання крові», «Фактор», «Не вам кажучи», «Пародії», «Республіканці», «Нешасні» та інші. Були роки, зокрема 1929-й, коли автор спромігся видати 6 збірок. Це свідчить про неабияку працездатність письменника. Та ще в такому складному жанрі.

Я вже підкреслював, що довгий і довгий час яскрава творчість Василя Чечвянського замовчувалась, а то й заборонялась. Хоч не забувалась і не забудеться людьми. Та й нині, відверто кажучи, ще дуже мало зроблено для того, щоб повернути добре ім'я талановитого письменника шанувальникам веселого й дотепного слова та й самій історії української радянської літератури.

А Василь Чечвянський своєю пристрасною сатирою близький і співзвучний нашому сьогоденню. Добі перебудови, гласності й демократизації. Тож і бути йому в наших літературних лавах!

КОВІНЬКА

ПРО Олександра Івановича, цього зовні принадного, винятково симпатичного, душевно чистого й завжди сонцеусміхненого чоловіка, можна згадувати й згадувати, говорити й говорити. Видно, не тільки матуся й батько, а й сама чарівниця природа наділила його щедрим талантом гумориста, добротою й таким оптимізмом, що його вистачало на всіх, хто тільки прилучався до творчості письменника.

Йй-бо, не погрішу проти істини, коли скажу, що про Олександра Івановича Ковіньку двох думок не існувало. Ні серед тих, хто знав його близько, ні серед літературознавців, ні серед численних читачів. Його поважали, його любили, його належно цінували. За товариську ширість, за скромність, за вміння писати твори просто, зрозуміло, по-народному мудро й дотепно.

Диво-дивне, людина в роки дитинства й юності зазнала утисків царизму, потім пройшла буревій революції і громадянської війни, брала активну участь у становленні й зміцненні Радянської влади, а тоді раптом ні за що опинилася за колючим дротом далеких таборів, провівши там довгих двадцять років,— однак не втратила ні гідності, ні віри в справедливість, ні бадьорості духу. Більше того, Олександр Іванович зберіг дорогоцінний талант гумориста і невичерпний запас благодотворного, життєстверджуючого, іскрометного сміху.

Повернувшись у свою благословенну Полтаву, письменник почав творити заново. Тісно зв'язавши своє давнє, минуле, пережите людьми, з днем нинішнім і грядущим. Зв'язавши органічно, логічно, за законами діалектично-філософського розуміння буття. Напрямок його творчості ніби легко и просто узагальнювався в заголовкові до однієї з новел: «Усякого бувало: і чудного, і сумного». На відміну від багатьох колег по жанру, Олександр Ковінька не мав якогось уособленого спрямування. Його тематика — життя, з усіма гранями, з усіма суспільно-побутовими відтінками. Персонажі творів — людина, з усіма її моральними якостями, від героїзму й самопожертви в ім'я добра, аж до підлості заради особистої користі.

Особисто мене доля звела з Олександром Івановичем у шістдесяті роки. Його твори я читав ще до того. Вони, до речі, частенько передавалися по радіо. У виконанні читців і самого автора. Гуморески чарували життєвою правдою, народною мовою, якоюсь сердечною простотою. Частенько автор розповідав про своє дитинство, про давній, ще дореволюційний, уклад селянського життя, про перші роки Радянської влади. А від усього того віяло чимось близьким, пережитим також і тобою самим.

Колись я у довгій нашій бесіді запитав Олександра Івановича:

— Чому ви так часто у творах звертаєтесь до колишнього?

— Е-е-е,— протяжно, багатозначно мовив Олександр Іванович,— без минулого не було б нинішнього, сучасного, минуле треба знати. У всіх його складних деталях.

А минуле Олександр Іванович пізнав на собі, з усіма його принадами та болями. Йому близькі народні добрі звичаї, чудові пісні, жарти, а особливо селянські проблеми. І писав він про все це так барвисто, так захоплено, що одразу в душу западало.

Пам'ятаю, колись поїхали ми в Лубни. Цілою бригадою гумористів. Лаврін Гроха, Микола Білкун, Петро Сліпчук,

Юрій Ячейкін, Юрій Прокопенко. В місті чекали на нас Олександр Іванович Ковінька і Василь Голобородько, що прибули з Полтави, і місцеві письменники — Петро Лубенський та Віктор Безорудько. Зустріч з читачами відбувалася у просторому залі, в центр міського парку. Людей-людей зібралось. Бо не часто в Лубнах вечори гумору. У кожного письменника свої твори, своя манера читання. Всіх слухачі приймали щиро і оплесками нагороджували. Та коли оголосили, що виступає Ковінька, — мало стеля не піднялася в залі. Його добре знали, сердечно шанували. Та ще й земляки...

Почав свій виступ Олександр Іванович гуморескою «Галушки». Тихо, усміхнено, ніби де у сімейному колі, полилася розповідь письменника. «З нас, полтавців і полтавок, часом жартома кепкують. Кажуть: галушники! Ми, звісно, натяку не відкидаємо: галушки варили. Варили і їли».

В чому ж гумор? Де смішна ізюминка?

А ось де. Перед тим, як сісти за галушки, глава сімейства, батько, ще мав молитву прочитати — «Вірую во єдиного...», ставав перед образами і читав голосно, для всього численного сімейства: «Вірую во єдиного бога, отця, видимим же всім і невидимим...» Ти чого соваєшся? — хресь! «і во єдиного господа Ісуса Христа, сина божого...» Трясця тебе розсова-ла, — лусь!.. «єдинородного, іже от отця рожденного...» Галько! Удар кота!.. «світ од світа, бога істини од бога істини, рожденна, не сотворенна, єдиносущна...» Кому кажу, вдар? Під себе, клятий, гребе!..»

Регіт, оплески, знову регіт. А гуморист тільки паузочку зробить, посміхнеться до залу, чекає, доки все вляжеться. І далі, і далі, і далі. Від гуморески до гуморески.

Назавтра, в неділю, Лубни клекотіли. Де Ковінька — там гурт. Підписуємо книжки. Хто свої, хто чужі. Людям автографів хочеться. Бідний Олександр Іванович розігнутися не встигав, підписує та й підписує. Це в місті. А тоді в село, до колгоспників поїхали. І там жадібно ловлять веселе і мудре слово талановитого сміхотворця.

Що було в натурі Олександра Івановича, так це скромність. Просто до цнотливості. Скільки з ним, бувало, не говориш, скільки його не розпитуєш, як все оте гумористичне й смішне у його творчості починалося, а він все на Остапа Вишню звертає. Мовляв, якби не Остап Вишня, напевно, й гумориста Ковіньки не було б.

І розповідає, як уперше, ще в 1923 році, познайомився з творами уже широко знаного сатирика. Тоді Олександр Ковінька секретарем сільради працював. От приходить одного дня голова тієї сільради Андрій Давиденко і приносить газету «Червоне село». А там гумореска Остапа Вишні «Нате мій глек на капусту, щоб і я була Химка». Читав ту гумореску юнак сам, потім на зборах людям, потім зі сцени в клубі. Захопився творами так, що вже не міг відірватися. Слідкував за газетами, за книжечками гумору. А тоді, як каже, і сам спробував щось смішненьке стулити. «Стулив», як уже був студентом. Прочитав товаришам, тим сподобалось. А завидуючий кафедрою навіть порадив не кидати пера, а йти стежкою Остапа Вишні. Учитися в нього.

Не раз і не два Олександр Іванович, буваючи у нашому «Перці», у щирому колі з благоговінням розповідав про першу свою трепетну зустріч зі славетним Остапом Вишнею. Відбулася вона у Харкові, тодішній столиці України, в редакції газети «Селянська правда», де секретарював відомий гуморист. Він і благословив у світ гумореску молодого Ковіньки, яка мала простісіньку назву «Містки та доріженьки...», прорікши своє схвалення єдиним словом: «Пайдьоть!»

І Олександр Іванович «пішов». Разом чи десь поруч з тодішніми молодими гумористами, такими, як Кость Котко, Петро Вавченко, Юрій Вухналь, Василь Чечвянський та інші. І хоч чимало прикрого довелося спізнати на довгому життєвому шляху, та до фінішу письменник-гуморист прийшов з перемогою і був за те увінчаний лаврами людської поваги і вдячності. Він і комуністом став, і депутатом обласної Ради, і орденом відзначений, і делегатом письменницьких

з'їздів завжди обирався, і в керівництво. Та не в цьому, звичайно, суть. Головне, що Олександр Іванович збагатив українську радянську літературу чудовими гумористичними творами. Оригінальними, самобутніми, по-народному мудрими й оптимістичними, значна частина яких вмістилася у двотомному зібранні, що побачило світ в 1980 році у видавництві «Дніпро», до 80-річчя письменника. Олександр Ковінька не тільки перчив, не тільки висміював, не тільки виводив на чисту воду всіляких носіїв зла. Часто він згадував щось приємне й добре, часто оспівував край і людей, часто писав новели, оповідки, смішинки з натури, з навколишнього життя. Оспівав він свою милу Полтаву і її полтавців. Чарівну річку Ворсклу, традиційні Сорочинські ярмарки, російських та й з інших республік побратимів. І стільки добрих слів, добрих думок сказав на адресу славного сина України Тараса Шевченка, а також Остапа Вишні, Пилипа Капельгородського, Володимира Сосюри, Микити Годованця та інших.

Ковінька був чудовим оповідачем. Зберемось, було, пожартуємо, посміємось, а тоді Олександр Іванович і почне своєї:

— Пам'ятаю такого-то, сим-па-тич-ний був чоловік...

Слово «симпатично», «симпатичненько» у Олександра Івановича завжди було, як кажуть, на похваті. Воно в нього до всіх підходило. Він і критикував, і в творах своїх дошкуляв якимось особливо «симпатичненько». Ось візьме, заверне, заверне і підведе тебе до висновку, що ось цей «симпатичненький чоловік» — негідник. Погляньмо, лишень, на заголовки творів сатирика. Вони в більшості такі собі, м'якенькі, простонародні, а вчитаймося в зміст. Еге! Так дає письменник отим, що чимось завинили, так дає, що й не продихнути. Але тактовно, ввічливо, сим-па-тич-не-нь-ко. Ось назви його творів. Деякі, звичайно. «Як от колись лікували...», «Та вона, звиняйте, в спідниці», «Не вий, не вий же, пан проклятий», «Угору кирпичи не дери», «Курка сурйозна птиця», «Хай гідра не задається», «Цьвох — і ваших нет!». Та всього не перекажеш. Читати треба.

Олександр Іванович був великим дотепником. Умів пожартувати. Тонко, щиро, приязно. Восени 1968 року були ми у місті Кам'янці-Подільському, прибули, щоб пошанувати славного байкаря Микиту Павловича Годованця з його 75-річчям. Вранці стоїмо у вестибюлі готелю. Коли це юнак заходить з вулиці. Видно, щойно приїхав. Заходить і прямує до Ковіньки. Трохи сором'язливо руку подає, тягнеться до обличчя, а воно високо. «Поздоровляю, дідусю, з днем народження, — мовить з тремтінням у голосі. — Бажаю вам...»

Олександр Іванович обійняв юнака, поцілував, по плечах погладив і сказав люб'язно:

— Спасибі тобі, хлопчику, за привітання, за шанування, тільки я не Микита Павлович, а Ковінька. Це в нас з ним лисини однакові. А до твого діда ми тебе зараз проведемо.

Хлопчина той був онуком Годованця, що приїхав на свято до діда з іншої області. Зніяковів він, але добрі жарти Ковіньки все це згладили. Треба сказати, що між Олександром Івановичем і Микитою Павловичем були багаторічні дружні й сердечні стосунки. Хоч у питаннях творчих вони часом і «чубились».

Де вже Олександр Іванович був у своїй стихії, так це на Сорочинському ярмарку. Бували ми там не один раз. Приїздили туди наші гумористи і з Києва, і з Запоріжжя, і з Одеси, і зі Львова, і з Ровно, і з Дніпропетровська. Та Ковінька, ясна річ, завжди у центрі уваги. Бо свій, з Полтави, всім відомий, улюблений. Його струнку, високу постать, його ніби різьблену умільцем голову на довгуватій шиї, його доброзичливу усмішку всім видно. І тільки Олександр Іванович на високий дерев'яний поміст — як публіка валом валить, щоб послухати дотепного земляка. І то не гріх, що гуморист, можливо, уже вкотре розповідає про відому всім пригоду, як колись у Полтаві з'явилося два осли. Хоч десять разів слухай, а воно смішно. Письменник ще в давню пору написав замітку в газету, що нарешті і в їхньому місті

з'явилося два осли. А начальство його одразу — на килим. «Хто другий осел? Одного ми знаємо».

А справа в тім, що до Полтави справді привезли двох ослів. З пересувним цирком.

І те слухачі знають, як героїня однієї з оповідок письменника трактує розуміння, що таке гумор і що таке сатира. «Гумор,— каже ланкова,— це коли даєш дулю бригадірові на відстані через лан. А сатира — коли під самий ніс».

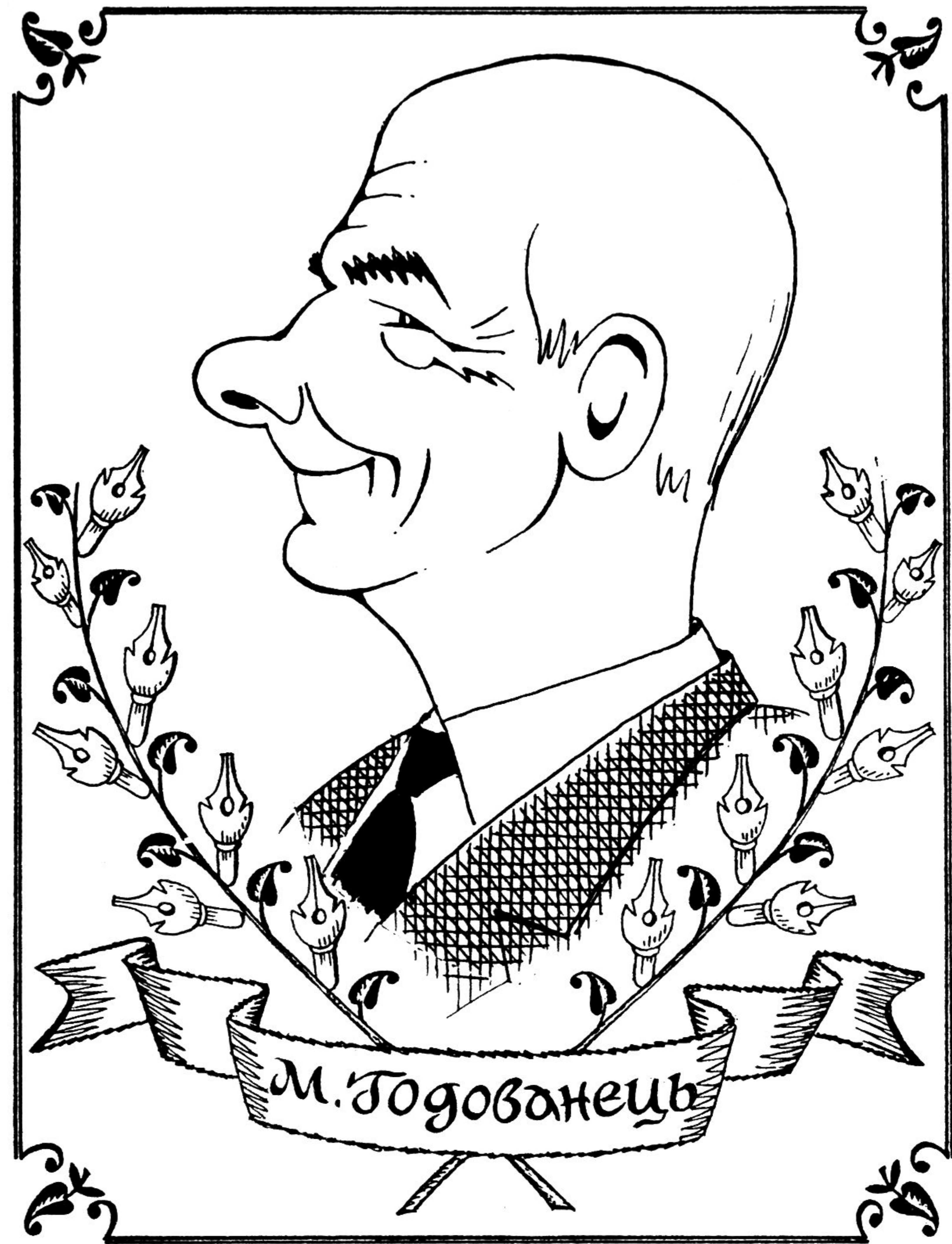
Ярмарок у Великих Сорочинцях геть від сміху лягає, коли на ньому Ковінька. До речі, Олександр Іванович завжди з великою шаною, з любов'ю ставився до творчості великого свого земляка, Миколи Васильовича Гоголя. Сам так щиро ставився і закликав молодих своїх побратимів не захоплюватися надуманим новаторством, а вчитися реалізму у Гоголя і Остапа Вишні.

Любив розповідати Олександр Іванович про своє знайомство з Мате Залкою, про вірну дружбу з Володимиром Сосюрою, про свої пригоди в поїздках, під час зустрічей з людьми. Та скільки ми, обережно й тактовно, намагалися розпитати про багаторічне перебування в таборах, розповідав неохоче. Чи то не хотів ятрити душевних своїх ран, чи нас оберегав від мороку.

25 липня 1985 року Олександра Івановича Ковіньки не стало. Незадовго до того його творчість була відзначена республіканською літературною премією імені Остапа Вишні. Думаю, цього славного гумориста ніхто не спом'яне лихим словом. Він любив свій народ, свою країну, свою Полтавщину. Цим він жив, в ім'я цього писав, боровся за світле майбуття.

У мене на згадку про зустрічі, бесіди, щирі стосунки з чудовим письменником є його книжки, спільні фото, його двотомник з дарчою посвятою мені й моїй дружині Катерині, яка також була знайома з Олександром Івановичем.

Так, нема його. А твори Ковіньки, мудрі й веселі, довгодовго житимуть людям на добро.

СЕРЦЕ ДРУГА

РОКИ, як ластівки швидкокрилі, пролітають. Ні спинити їх, ні вдруге пережити. Тільки й того, що неодмінно лишають по собі слід. Часом яскравий, глибокий, приємний. А часом і гіркий, болючий. Щастя, що природа-матінка наділила нас щедрим даром: пам'яттю, яка до дрібниць усе закарбовує і здатна відродити те, що ми пережили, що любили й цінували, що нам дороге і варте спогадів.

Нині мій спогад, теплий і ширий, про Микиту Павловича Годованця, доброго друга, який на життєвому шляху не раз подавав мені надійну руку, ділив зі мною своє щедре серце. Про нього, талановитого й мудрого поета-байкаря, сказано й написано доволі. Літературознавцями, критиками, товаришами по жанру, просто гарними людьми.

Мені ж хочеться хоч дещо розповісти про Микиту Павловича — людину, громадянина, товариша. З любов'ю й шаную зберігаю у себе його книжки з дарчими написами, фотографії, листи. А листів від Микити Павловича стільки, що вистачило б на книжковий том. І вони, ті листи, видрукувані на машинці, з датами й підписами, варті видання, бо в них не якісь там локальні сьогоденні події приватного плану, а — людська мудрість, роздуми про життя, про літературний процес, уболівання за молодих письменників, громадянська пристрасть до всього, що відбувається довкола нас. Хоч не

обминає він і своїх болей, турбот, помислів. Мудрості й спостережень М. П. Годованцеві не треба було позичати. Адже він прожив довге й складне життя і в буремні роки Жовтня був уже зрілою людиною, зі сформованим світоглядом, з жагучим запалом до революційної літературної творчості. Цей запал він з гідністю проніс до останніх днів.

З Микитою Павловичем я познайомився у п'ятдесяті роки, приїхавши з Києва до Хмельницького (навчався тоді у Вищій партшколі при ЦК Компартії України). В редакції обласної газети «Радянське Поділля» саме проходив семінар молодих письменників, що гуртувалися в літературному об'єднанні, очолюваному Миколою Андрійовичем Скорським. Високий, худорлявий, лисий чоловік, з добрим усміхненим обличчям, допитливими очима, коли мене відрекомендували, гаряче потиснув руку, взяв під лікоть, повів до вікна, де менше було людей, і все розпитував. Я дещо розгубився перед знаним, відомим байкарем, бо тільки-но починав свій літературний шлях і похвалитися міг хіба тим, що здав у місцеве видавництво свою першу збілочку гумору «Охрімів резерви». Ті кільканадцять хвилин перерви для учасників семінару, що ми провели в цікавій розмові, запали мені в душу назавжди. Вони, ті хвилини, й поклали початок нашій ширій дружбі на роки.

Невдовзі вийшла з друку ота моя збілочка, і Микита Павлович перший привітав цю важливу для мене подію. Жив він у Кам'янці-Подільському, а я, по закінченні навчання, повернувся до Хмельницького і був призначений завідуючим відділом літератури обласної газети. Тепер уже зустрічатися з Микитою Павловичем можна було частіше.

Пам'ятною не тільки для мене, а й для інших літераторів-початківців стала зустріч з Микитою Павловичем в серпні 1958 року. У Хмельницькому готувався великий літературний вечір, присвячений 40-річчю ВЛКСМ. Він і відбувся теплого серпневого вечора, в суботу 9 числа, у Центральному парку ім. М. Коцюбинського. Приїзд відомого байкаря зібрав багато і багато людей. Літературне об'єднання влаштувало

виставку книг і публікацій місцевих письменників, підготувало виступи художньої самодіяльності. Після вступного слова М. Скорського свої твори читали поет Володимир Семеновський, Григорій Храпач, Михайло Головін, прозаїки — Василь Баженов, Іван Сосновський і я. Найбільша частка успіху, як і належить, припала Микиті Павловичу. Він не тільки мудро писав, а й майстерно читав свої байки. Тож не дивно, що слухачі просили автора читати ще і ще. Наступного дня, в неділю, ми не розлучалися зі своїм славним гостем. Ночував він у нас вдома. Після прогулянки по місту, у нас ми й зібралися пообідати та поговорити про творчість кожного. Ми по черзі читали свої спроби, а Микита Павлович уважно слухав, робив зауваження, давав поради. Все це щиро, тактовно, з бажанням допомогти товаришеві. Цього дня ми вперше почули й спів нашого гостя. Затягнули «Туман яром, туман яром...» Спершу не дуже в лад, а там пішло й пішло. Голос у Микити Павловича рівний, дзвінкий і, як музиканти кажуть, добре поставлений. Довгенько ми співали, радіючи такій чудовій, сердечній зустрічі.

— Шкода, що нема скрипки,— сказав Микита Павлович. — Я й заграв би. Над усе люблю цей ніжний, співучий інструмент. Грав на ньому з юнацьких років.

На згадку про ті чудові осінні дні далекого уже 1958 року у мене зберігається фото. На ньому всі, хто виступав на літературному вечорі, та ще Юхим Кравець, який тоді спеціалізувався на критиці. А Микита Павлович, доки й жив, все згадував усно і в листах «варенички, що їх приготувала Катерина» та ще оту славу народну пісню «Туман яром».

На 1959 рік Вінницьке газетно-книжкове видавництво запланувало мою книжку гумору й сатири «Цілющі процедури». Редактор В. О. Колісниченко сказав, що було б добре, коли б збірка мала й передмову. З тією думкою він і звернувся до М. П. Годованця. Той охоче погодився. Він прочитав примірник рукопису і, не відкладаючи, вислав у Вінницю свою передмову з доброзичливим заголовком: «Щасливої дороги, молодий друже».

Я не стільки наголошую на тому похвальному, що сказано в передмові про мою скромну творчість, скільки підкреслюю висловлене майстром сміху про гумор взагалі.

«Український народ — веселий народ,— пише М. П. Годованець. — Давно всіма визнано його властивість — природний гумор. За найтяжчих умов українець здатний сміятися сам і веселити інших. Пригадую, в нашому селі (а це було давненько, років більш п'ятдесяти тому) був селянин Кирило Байда. Де в гурті він, ціпком підпираючись, появляється, там притихають розмови, гурт розступається і дає місце дядькові Кирилу. В очах людей, які щойно журилися засухою або низькими цінами на пшеницю, сяє веселий вогник: о, зараз щось смішне розкаже!»

Далі вже Микита Павлович «перескакує» й на автора збірки. «Коли я вперше познайомився з гуморесками Івана Сочивця, мені пригадався Байда: спокійно, поважно точиться розповідь, а гумор уїдливій, кусючий — немов роз'ятрена бджола — наскакує на осміюваного «героя», оповідач і не посміхнеться, а читач уже сміється. Без всяких слововикрутасів, без намагань розсмішити читача автор малює картину...» і т. д.

І ще ось про жанр слова байкаря:

«Щасливий талант гумориста! Сміх,— кажуть,— ліки для душі. Наші люди люблять письменників-гумористів. Безсмертний оригінальний Остап Вишня був і залишається улюбленцем народу. Талановитий його учень Олександр Ковінька також користується любов'ю читачів і старих і молодих. Гумор і сатира — важкий жанр. Не часто народжуються Вишні, Ковіньки, Олійники, Воскрекасенки».

Передмова закінчувалась напутніми словами: «Щасливої дороги, молодий друже! А успіх тобі забезпечить веселий твій талант, наполеглива праця над собою». І Микита Павлович, доки й жив, уважно стежив за моєю творчістю, ніколи не залишався байдужим до моїх здобутків чи прорахунків. А я, щиро вдячний старшому другові, намагався і нині намагаюся

не підвести його. Від книжки до книжки, від теми до теми звіряю себе по тих мудрих настановах, які давав мені Микита Павлович. Я й тепер, навіть після великої школи довгорічної праці в «Перці», все видане надсилаю у Кам'янець-Подільський, у хату Микити Павловича, де проживає його славна дружина Серафима Миколаївна, ніби сподіваючись отримати заслужену оцінку мудрого та безкомпромісного знавця гумору.

В травні 1960 року в справах редакції я поїхав у Кам'янець-Подільський. У вільну годину зайшов до Годованців. Відчинила мені Серафима Миколаївна, Микиту Павловича застав у ліжку. Він часто хворів. І все ж зустріч була радісною. Він повідав мені, що навіть у такому стані не залишається без роботи, а пише. Хоч строфу, хоч кілька рядків, хоч тему нову, а занотує. Поцікавився моїми планами. Я сказав, що подаю рукопис у видавництво «Радянський письменник».

— Все обміркуйте, зважте, ще і ще пересійте, — порадив мені Микита Павлович. — Нехай то буде книжка мала, не в тім річ, аби все в ній було ладне, гостре й майстерно написане. Бо читач не прощає браку, не терпить навіть нотки фальшивої.

То було 19 травня. А 21-го я знову був у Годованців. І вже не сам, а з Х. Бейдером, кореспондентом нашої газети, здібним поетом, який пише єврейською мовою. Цього разу господар був на ногах. Привітний, турботливий, веселий. Показав нам і прочитав байки, написані давно. Навіть пов'язав червону краватку, вручену йому піонерами однієї з шкіл. Господиня обідом почастивала. Смачним, з чарчиною перцівки. Про те чудове побачення у мене зберігається кілька симпатичних фотографій.

Згодом сталося так, що мені запропонували роботу у Києві. Микита Павлович хоч і шкодував, що залишаю чарівний подільський край, але від переїзду не відмовляв. Навпаки, радів з того, казав, що Київ — не Хмельницький, що там багато періодичних видань, «цвіт літератури», що там

для здібного чоловіка чимало принадного, справжня школа випробувань і гарту. Деякий час я працював в редакції газети «Радянська освіта», через півроку у Міністерстві освіти УРСР, а там настав час і в «Перець» переходити, куди запрошував мене Федір Юрійович Маківчук, незмінний редактор цього популярного журналу.

Хочу навести приклад того, як Микита Павлович довірливо, по-дружньому міг пожартувати з тебе, підчепити під ребро, посміятися. Ось тільки дещо з його листа від 13 серпня 1962 року (це коли ще я працював помічником міністра).

«Дорогий друже Іване! Ви знаєте: свиня украла Вашого листа! Риюся, риюся — не можу знайти його (останнього, де Ви говорили про перехід на нову роботу). А це, спасибі, Красюк підказав — де Ви і що Ви. Адресу Вашу дав. А ви, сякий-такий, одержавши квартиру, не сповістили про це і не сказали, куди мені Вам гукати «Ура!» Передайте ж моє привітання і вітання Катерині з переходом на столичну даму. Мені аж жалко стало, що поблизу, хоч у Хмельницькому, Вас обох нема, моїх любих друзів і милих людей. Пишіть же, Іване, як Ви нині поживаєте, як пописуєте (не доповіді, а свої гуморески), як наводите зв'язки з «діловим світом» і т. д.»

Далі Микита Павлович виливає свої турботи: «Мої діла з двотомником не дуже добрі: не хочуть випустити двотомника, а тільки одностомника. Що я маю робити? Лежу на споді, лопатками до підлоги... У Міністерстві культури є така Кирилова, яка ні про мене, ні моїх байок не знає, а, за чужим подихом, відповіла Спілці, що не вважає потрібним видавати моїх два томи (а Спілка ж про це просила). Та... чого тут журитися. Тут вже стоїть питання: думай про здоров'я, Микито, а твори самі за себе подумують».

До речі, Микита Павлович ніколи не ставився упереджено до видавництва, до редакторів. Він був лише проти того, щоб у справу літературну втручалися люди, далекі від неї. Ця його позиція чітко висловлена в листі, адресованому мені 12 квітня 1966 року.

«Редакції для того і сидять, щоб решетувати наші твори,— писав він. — Я не боюся, коли мені бракують байки. Я боюся бюрократизму: коли не кажуть, чому забраковані. Я люблю працювати над своїми творами і вмю опрацювати, але треба знати, чим твір грішить?»

І ще ось турбота про літературне життя:

«Пишіть про літературне життя і про новини літературні. Я радію з Ваших успіхів, з просування Ваших гуморесок. Помалу, але впевнено. Критику читав на Вас і радів. Але нічого з того не взяв. А Ви щось узяли? Біда наша, що у нас критика більше скидається на словоблудіє. Нема знавців наших жанрів і белінських нема».

Не можу ще не згадати про ту ширю радість, якою Микита Павлович зустрічав кожную публікацію, кожную книжку товаришів, яких він знав, за яких уболівав. Пам'ятаю, як після всесоюзної наради сатириків у Москві, учасником якої був і я, «Крокодил» видав збірку творів тих учасників — «Оружием смеха». Вийшла вона в 1961 році. Моя гумореска називається «Дорогий заєць». Микита Павлович, будучи в Ірпіні, в Будинку творчості, купив ту збірку, прочитав і тут таки вислав мені на Чернігівщину, де я проводив відпочинок у матері. На книжці він написав: «Дорогому другові, славному гумористу на добру пам'ять від Микити і Серафими Годованців. Наша берють! Гур-р-ра! «Зайці» лізуть уверх! 23.VI.61».

А коли у «Радянському письменникові» вийшла моя книжка «Орбіта дядька Тита», він геть почеркав її олівцем. І на полях, і між рядками, і в кінці. І скрізь свої оцінки виставив: «Вдало», «Чеховський малюнок», «Гарно змальовано», «Чудово», «Молодець, Іване! Уміння знаходить сюжет — золоте уміння». Але не тільки гарну оцінку викликали мої твори у знавця сатири. І невдоволення, зауваження, застереження висловив мій дорогий опонент, коли щось йому не сподобалось. Ось він пише: «Саму слабеньку гумореску поставили на першому місці», «Непра-

вильно», «Теж сюжет, але...», «Не те! Проза. Зникла чудова сатира».

А як загальний висновок про книжку, звертаючись до мене, Микита Павлович пише таке: «Найбільш мене тішить те, що у Вас така постановка письма, що вам не треба бігати за темами, а вони самі підкочуються. На жаль, наші деякі гумористи не можуть знайти теми собі і повзають по п'яницях, попах, куркулях. І це тоді, коли багатство життя таке велике, лежить перед письменником — бери, будь ласка».

Життя в Кам'янець-Подільському, цьому красивому, але все ж провінційному місті, дещо сковувало Микиту Павловича. Йому бракувало особистих зустрічей з письменниками, частого спілкування з колегами по жанру. А здоров'я не дозволяло хоч рідко виїжджати до Києва. Може, тому, в одному з листів до мене за 1966 рік він з ноткою суму писав: «Дуже мені хочеться побувати на з'їзді (йдеться про V з'їзд письменників, на якому він таки побував, і ми мали з ним зустрічі). Хоч подивитися на людей. Думаю, що лікарка моя дозволить, а може, і сама поїде зі мною. Є така надія. Я підготував промову про байку, але... Хоч би подивитися. Хочеться людей побачити. Жити мені зосталося мало, то хоч би цей раз побачити своїх колег і друзів».

Та сум не був притаманний Микиті Павловичу. Він на все дивився оптимістично, по-філософському. Це виявлялося і в його творчості, і в підході й оцінці життєвих подій, і в ставленні до людей. Оптимістично, навіть піднесено зустрів Микита Павлович і своє 75-річчя від дня народження та 55-річчя літературної діяльності, які урочисто відзначала громадськість 28 вересня 1968 року. До столиці байки, як дуже влучно наіменував Кам'янець-Подільський Сергій Воскресенко, з'їхалися численні гості, прийшли керівники місцевих партійних і радянських організацій, студенти й викладачі вузів, мешканці міста, посланці інших міст і сіл Поділля. У міському Будинку культури яблуку ніде було впасти, стільки люду зібралось, аби вшанувати улюбленого байкаря. Олександр Ковінька, Іван Дузь, Василь Юхимович,

Грицько Бойко, я та інші письменники сердечно вітали того вечора свого славного товариша, бажали йому добра, щастя, нових байок і книжок. І Микита Павлович до останнього дня не випускав пера з рук, наперекір хворобам сіяв розумне, добре, вічне, радував читачів своїми творами.

На прохання дирекції Міжнародного будинку сатири й гумору в Габрово (Народна Республіка Болгарія) я збирав і надсилав книжки гумористів з України. Микита Павлович прислав і свої. У листі з цього приводу він писав:

«Це те найцінніше, що у мене є й що для Міжнародного будинку гумору й сатири, мені здається, являтиме інтерес». І далі: «Я жалкую, що той Міжнародний будинок гумору утворився не в нас... Ну, коли вже Болгарія випередила нас, то хай так і буде. Але ми повинні бути там перші».

Хвороби давно вже не покидали кволе тіло Микити Павловича. Але його дух, сильний, гартований життям, не здавався. Це видно з листа, адресованого мені, коли Микита Павлович тривалий час не вставав з ліжка.

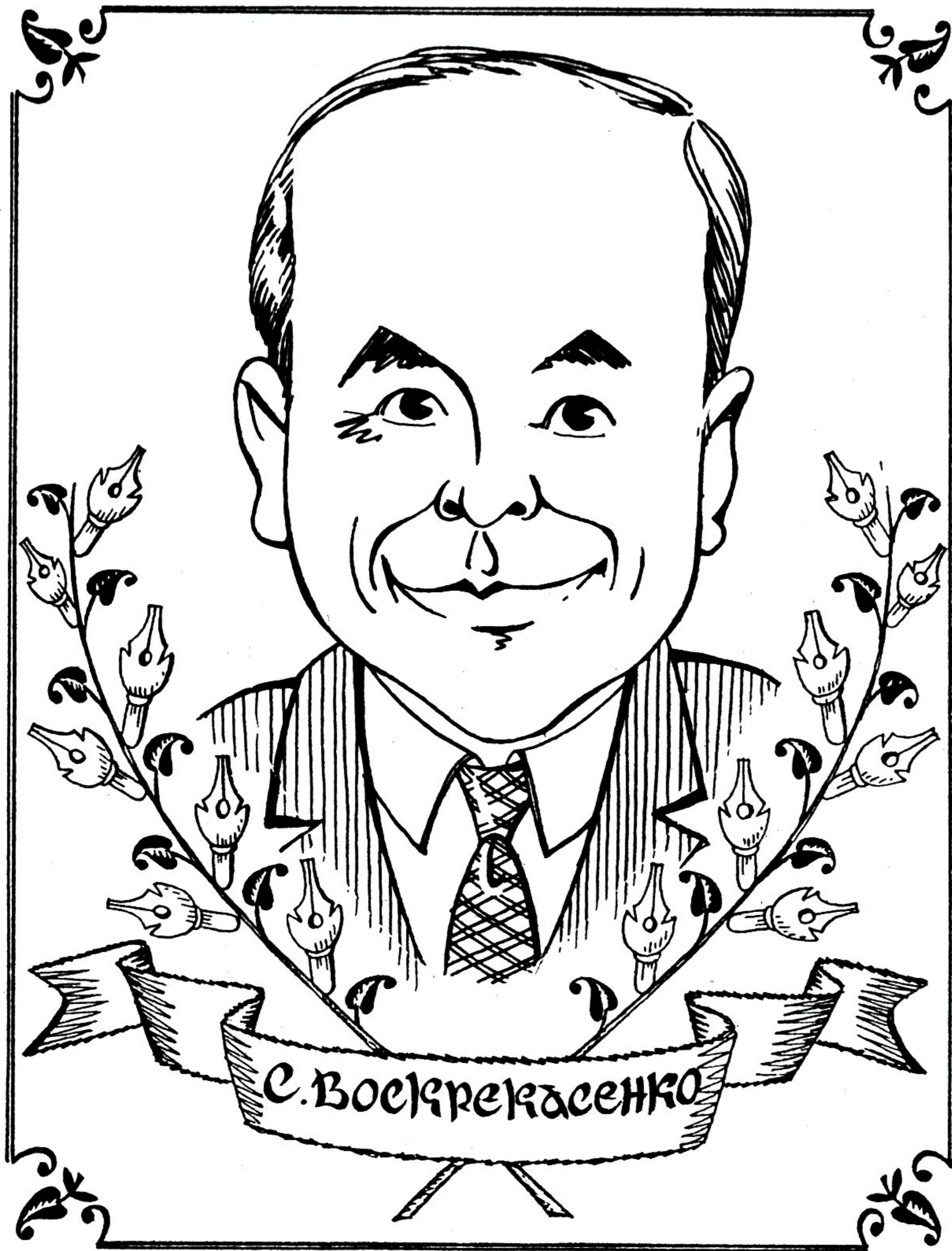
«Я хворію, а працюю,— писав М. П. Годованець.— щоб з ума не зійти. «Афоризми сатирика» ніби вийдуть у «Каменярі», а в «Дніпрі» виходить книга «Байки Леонардо, Федра і Бабрія» (вже читав коректуру). Я не вірив, що Маківчук дасть мене цього року. Хай дає. Мені вже довго не жити, то хочу, щоб усе було надруковане, що я написав. Я тому писав, що це моя остання книга, що я майже нічого не пишу нового. То писав до 40—70 нових творів на рік, а це три-чотири. Правда, готую Красіцького. Зараз п'ятий раз опрацьовую, передруковую. Ще, мабуть, прийдеться попрацювати над рукописом оригінальним до двотомника».

Думається, акордом в житті, в творчості Микити Павловича, у його громадянському покликанні став рік 1971-й. У кінці березня, на сімдесят восьмому році життя, поет-байкар вступив до лав КПРС. На зборах первинної парторганізації він тоді сказав: «В буремні часи революції і громадянської війни, в часи становлення Радянської влади, коли частина старої інтелігенції вагалася, не знаючи, по який

бік барикади зайняти своє місце в житті, для мене вибір був один — іти спільно зі своїм народом, з партією Леніна». Про це написала міська газета «Прапор Жовтня» від 26 березня 1971 року, в замітці Юхима Альперіна, який згодом напише і видрукує у видавництві «Дніпро» літературний портрет «Микита Годованець».

Про Микиту Павловича Годованця, талановитого і мудрого байкаря, можна говорити й писати багато. Я ж у своїх спогадах акцентував увагу лише на деяких рисах щедрої, щиросердої людини, яка вірою і правдою все життя служила для загального добра.

НАШ ВОСКРЕКАС

ТАК дещо інтимно, з повагою, товариші називали Сергія Іларіоновича Воскрекасенка. Відомого, добре знаного поета-сатирика, який світив яскравим талантом за життя і який залишив по собі дорогоцінний творчий спадок, сповнений народної мудрості й невичерпного людського оптимізму.

Особисто мене з Сергієм Іларіоновичем доля звела десь на початку шестидесятих років, коли після переїзду до Києва я почав працювати в редакції журналу «Перець». Але й до того я був знайомий з його чудовою творчістю, бо в повоєнні роки, коли в українській радянській літературі розквітло чимало нових визначних імен, Сергій Воскрекасенко уже посідав одне з чільних місць в жанрі сатири й гумору.

Пам'ятний час, коли після великої Перемоги над фашистськими загарбниками чоловіки довго ще ходили в шинелях, гімнастерках, військових кашкетах, з заслуженими нагородами на грудях. Як то й буває після руйнівної війни, люди всіма силами взялися за відбудову народного господарства. І в перших рядах знову йшли вчорашні воїни, загартовані в боях фронтовики. Та знаходилися й хлопці, котрі, захопившись відпочинком і власною славою, не поспішали до мирної праці. І саме тоді в пресі з'являється

вірш Сергія Воскрекасенка, в якому поряд із шаною до воїнів-героїв, звучить справедливий докір на адресу тих, які все ще:

...сидять в садочку
На кожусі в холодочку,
Чистять крейдою медалі,
П'ють горілку і так далі.

Вірш швидкокрилим птахом облетів міста і села, завоював популярність і зробив своє добре діло для добра загального.

А хто не захоплювався Воскрекасенковою «Шахтарочкою»? Цим жартівливо-ліричним віршем, який, тут же покладений композитором на музику, був підхоплений не тільки численними учасниками художньої самодіяльності, а й майстрами пісенного, музичного виконання.

Можливо, саме уміння органічно поєднувати ліричне з комічним і сатиричним сприяло тому, що твори Сергія Воскрекасенка так швидко доходили до читача, западали глибоко в душу, не стиралися з пам'яті. Прикладом того можуть служити сатирично-гумористичні поезії «Катрусеня», «Пісня про смерть та діда коваля», «Філька» і багато інших. А філософська поема «Еней на Україні»? Хіба то не самовираження митця? Не його літературне кредо?

Але я не маю на меті вдаватися до аналізу творчості Сергія Воскрекасенка. То справа критиків, літературознавців. Мій спогад про нього лише як про людину, товариша, співрозмовника. У мене склалася думка, що Сергій Іларіонович не одразу зближався будь з ким, з першого ж знайомства. Йому мало було зовнішнього ефекту. Йому ще потрібно було відчуття людського «нутра». Найвище, що Сергій Іларіонович цінував у співрозмовникові, в людині, — це розум, ерудицію, порядність, інтелігентність.

Характерно, що С. Воскрекасенко ніколи не приховував своєї симпатії чи антипатії. Це особливо виразно проявлялося у його ставленні до людей, котрі хоч чимось причетні до літератури. Тому дехто з літераторів просто побоювався Сергія Іларіоновича. Навіть в нас у «Перці» був працівник,

котрий почувши, що має прийти Воскрекасенко, знаходив собі причину, аби не зустрітися з ним віч-на-віч.

А в редакцію Сергій Іларіонович приходив. Не так часто, але приходив і то охоче. Чи вірша, бувало, принесе, чи просто так, на розмову завітає. Був він завжди якийсь урочистий, дещо загадковий, іронічно усміхнений. З ним хотілося поговорити чи хоч кількома словами перекинутися. Загальщиною, теревенями наш бажаний автор ніколи не захоплювався. Тема розмови здебільшого — літературна. Сергій Воскрекасенко радів чийсь чужій удачі. Він же й гнівався, аж розпалювався, коли в журналі чи газеті натрапляв на твір примітивний, безталанний. І тут уже ім'я автора ролі не грало. Правда, молодому літераторові перепадало менше. А ось відомому, котрий «не потягнув» чи «сфальшивив», діставалося по саму зав'язку. Чесний, вимогливий до себе, він не пробачав чогось низькопробного нікому.

Пам'ятаю, мої взаємини з Сергієм Іларіоновичем на перших порах були майже нейтральними. До того не читавши моїх творів, він ставився до мене просто як до працівника журналу: привітається, запитає, що його цікавило, і піде. Я сприймав це, як і належить, без образи, без претензій. Та згодом відчув до себе не тільки приязнь Сергія Іларіоновича, а й якесь раптове потепління. При телефонній розмові він уже не обмежувався кількома фразами, а висловлював думку про мою нову гумореску, прочитану ним, запитував, над чим працюю, цікавився моїм ставленням до творчості окремих товаришів.

Ще пізніше кабінет відповідального секретаря редакції, як до того й кабінет головного редактора Федора Маківчука, став для Сергія Воскрекасенка місцем приємних товариських бесід. Мене він вирізняв серед літературної братії, що працювала в жанрі сатири й гумору, як я зрозумів, лагідністю, поміркованістю у змалюванні подій і фактів, доброзичливістю манери мого письма.

І тепер, через багато років, не можу не признатися, що приємна переміна у ставленні до мене Сергія Воскрекасенка

дуже мене порадувала. Я відчув, що маю не тільки визнання з боку такого авторитетного майстра, а й надійну підтримку. А це, гадаю, для кожного письменника багато важить. І цим треба дорожити.

Дуже зрадів я, коли одного дня Сергій Іларіонович зайшов до мене, потиснув руку і з приємною, щирою посмішкою вручив мені свою книжку з дарчим написом. І в тому написі знову підкреслювалась його щира симпатія до мого «негаласливого, лагідного таланту». Це засвідчувалось авторським лаконічним підписом «С. Воскрекас».

Наші приємні зустрічі і в «Перці», і десь на зборах у Спілці письменників, а часом і у вузькому товариському колі продовжувались. З роками симпатія переросла в товариську повагу. Чесно кажучи, я чи не найбільше прислухався до Сергія Воскрекасенка в оцінці своєї скромної літературної творчості. Те, що він відзначав чи хвалив, ніби проходило найвищу аналітичну пробу.

Пригадується мені травень 1976 року. Тоді у видавництві «Дніпро» побачила світ чудова книга Сергія Воскрекасенка «На чисту воду» (гумор, сатира, лірика). В ній зібрані кращі з кращих творів талановитого нашого поета. Тут і портрет автора. Обличчя привітне, зосереджене. Ясний погляд очей ніби спрямований на розгадку якогось цікавого життєвого явища, гідного літературного осмислення.

Цю книжку з автографом Сергій Іларіонович вручив мені з якимсь особливим виразом обличчя. Було в ньому щось урочисте і невловимо сумне. В автографі висловлені оцінка моєї творчості і ті щедрі душевні почуття, які чоловіки уміють вмістити у кількох щирих, доброзичливих словах. Тими словами можна тільки пишатися. На жаль, то був останній дорогоцінний подарунок з рук Сергія Іларіоновича.

«В житті, як на довгій ниві» — говорить мудре народне прислів'я. Це, звичайно, так. Тільки для знайомств, зустрічей і дружби нива та не завжди довга. Минають роки, і когось не стає. Рано пішов з життя і Сергій Іларіонович. Мудра, талановита, щирої душі людина, що вражала своєю чесністю,

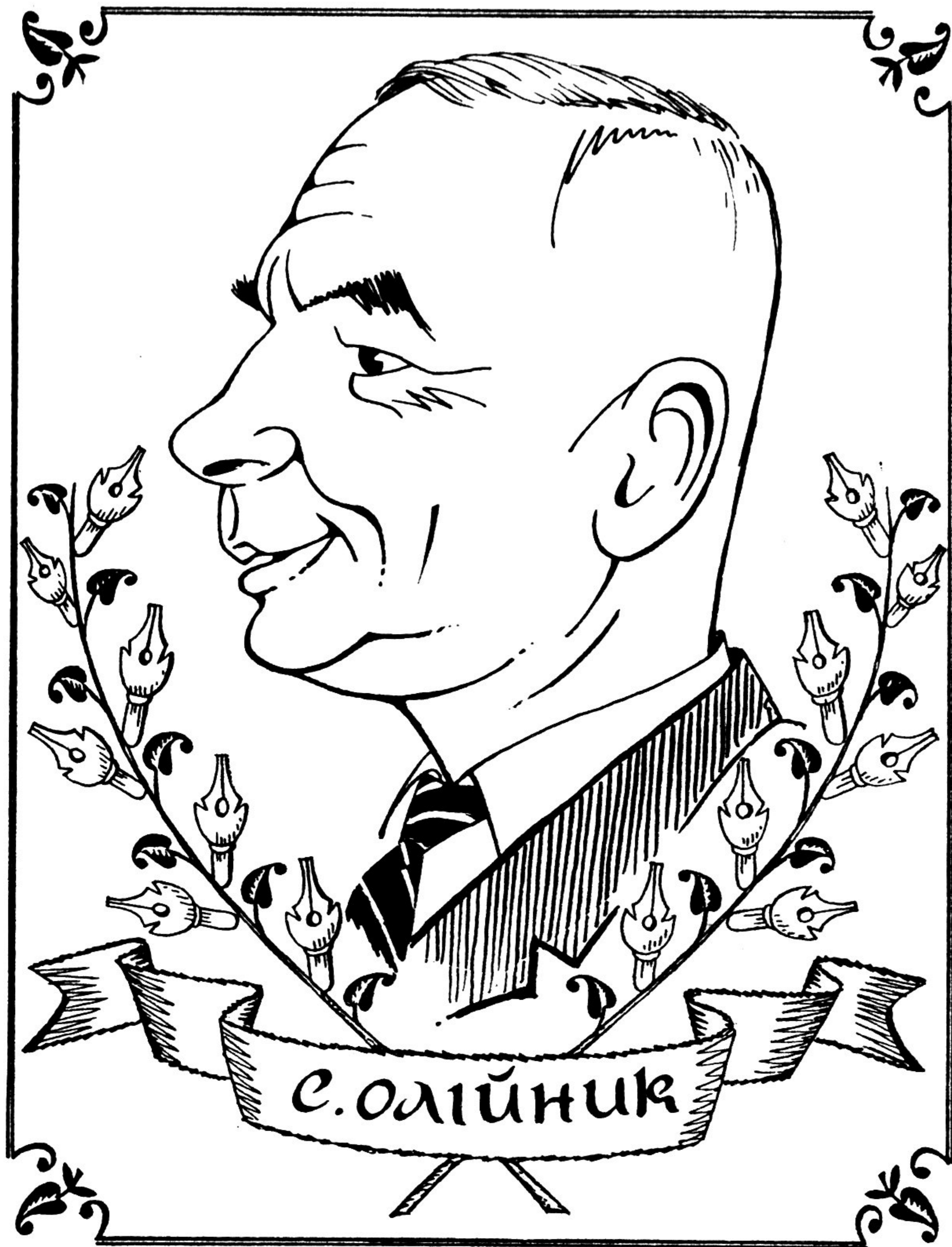
справедливістю, безкомпромісністю і в оцінці життєвих явищ, у ставленні до всього негативного. Самому собі і побратимам по жанру він обрав кредо:

Всіх, що народу коять шкоду,
Виводити на чисту воду!

І Сергій Воскрекасенко невтомно, пристрасно виводив на чисту воду всіляких пройдисвітів, підступників, хитрунів, користолюбців — всіх тих, хто ще стоїть на перешкоді нашому поступу вперед, хто заважає радянським людям зводити світлий дім щастя. Його сатира, гумор, лірика живуть, діють, хвилюють читача і нині своєю правдою, мудрістю, своєю партійною пристрасстю. А сам Сергій Іларіонович, наш незабутній Воскрекас, живе у нашій вдячній пам'яті.

Розумні, добрі люди не забуваються!

ВСЕ ТЕ ЗБЕРЕЖЕ ПАМ'ЯТЬ

ПЕРЕДІ мною фото. Давнє, уже пожовкле, але дороге. Дуже дороге. Адже на ньому, як на підбір, сузір'я корифеїв української радянської літератури: Максим Тадейович Рильський, Петро Йосипович Панч, Юрій Корнійович Смолич, Степан Іванович Олійник. А серед них і ми, тоді ще початкуючі літератори: Олекса Палажченко, Микола Карпенко і я. Фото зроблене у квітні 1957 року, того пам'ятного дня, коли у Вищій партійній школі при ЦК Компартії України відбувся великий літературний вечір і коли я вперше познайомився з пречудовим гумористом Степаном Олійником.

Пам'ятаю, як слухачі ВПШ, що зібралися у великому актовому залі школи по Рильському провулку, 10, палкою захоплено вітали видатних майстрів слова, як просили ще і ще прочитати щось із своїх творів. Степан Іванович, у сорочці-вишиванці, коротко підстрижений, підтягнутий, щиро усміхнений, того вечора першою прочитав свою прозову гумореску «Без лишнього». Скільки сміху було, коли дід Герасим, герой цієї гуморески, розповідав на загальних зборах, як вони з сином Федьком везли з поля снопи, як вони зі своїм возом «тюп-тюп, кить-кить, гайда-гайда, а колесо капелюшиться, капелюшиться», а тоді «Трах! Хрясь! Тпру-у!..»

Довго не вщухав регіт від почутого. А коли в залі втихло, Степан Іванович, голосом спокійним, дещо приглушеним,

почав читати свої гумористичні вірші. Житейські, по-народному мудрі і водночас сатирично загострені.

Згодом, коли мені не раз і не два довелося виступати із Степаном Івановичем, я завжди дивувався і не міг збагнути того, як він міг і умів зачаровувати слухачів, підносити їхню душевну активність, прилучати до власних думок, захоплювати своїм оптимізмом.

Так ось того пам'ятного вечора, на пропозицію дорогих гостей, і ми прочитали свої твори. Я мав тоді з собою недавно написану гумореску «Та були в кума бджоли». Читав я її, можливо, не дуже й виразно, бо хвилювався так, що й залу перед собою не бачив. Прискорено билосся серце, обличчя аж пашіло. Але фінал був приємним, бо й мене слухачі нагородили оплесками. А коли я сів до столу і коли Степан Іванович сердечно потиснув мені руку, оплески ще повторилися.

— Річ гарна, сучасна і написана нічого, — пошепки підбадьорив мене Степан Іванович, — тільки треба було дещо скоротити, викинути зайвину. Ніколи не намагайтеся зумисно викликати сміх. Гумор має бути природним, а не штучним.

По закінченні вечора, коли нас уже сфотографували, старші товариші дали нам кілька добрих порад і побажали успіхів. Степан Іванович зробив слушні зауваження до мого твору.

— Підправте, перепишіть і неодмінно занесіть у якусь газету, — порадив мені він. — Гумор — жанр дієвий, оперативний. Він йде найкраще тоді, коли знаходить свого читача, який не тільки сприймає його з задоволенням, а й активно реагує на нього.

Скоро я свою гумореску, підправлену, дороблену, як мені радили, заніс до редакції газети «Колгоспник України» (нині «Сільські вісті») та й віддав Василеві Большаку, який тоді очолював відділ літератури. І якою ж була моя радість, коли вона невдовзі була видрукувана на четвертій сторінці газети. А згодом пішла «гуляти» по альманахах, збірниках, книжках.

Минуло кілька років. У нелегкій журналістській праці, у творчих пошуках на літературній ниві. Я часто з вдячністю

згадував Степана Івановича, радів його доброму ставленню до мене. І ось настав час, коли доля звела нас так близько, що ми вже могли бачитися й говорити дуже часто, а то й кожного дня. Це були довгі роки нашої спільної роботи в дорогому для нас «Перці».

Будучи відповідальним секретарем редакції цього журналу, я дзвонив членам редколегії, повідомляв, що вже готовий матеріал для читання й відбору до друку. Степан Іванович тут же відгукувався й приїжджав, не відкладаючи на потім. Перед читанням фейлетонів, гуморесок, віршів, він найперше закурював, розповідав про почуті ним новини, вислуховував мої повідомлення, тоді вже брався до роботи. Здебільшого він сідав у кімнаті для техредактора й коректора, зосереджено читав, ставив свій підпис на «паспорті». Коли ж у нього виникав якийсь сумнів, то відкладав такі матеріали, а потім заходив, щоб уточнити чи дійти згоди. Треба сказати, що Степан Олійник був людиною доброзичливою, тому рідко бракував матеріали. Хіба що пропонував щось замінити чи якось поліпшити.

Не було таких відвідин редакції, щоб Степан Олійник поминув відділ листів. Колись він сам працював у цьому відділі, тому заходив, вітався з Анею, Майєю, Ядею та іншими дівчатами, які вічно були зайняті копіткою роботою — розглядом численної редакційної пошти. Окрім того, на Степана Івановича у відділі завжди чекала і його особиста кореспонденція. Бо до нього писали люди з усієї України. Хто скаргу, хто подяку, хто надсилав свої твори. Здебільшого на такі листи поет відповідав сам. Часом дзвонив у різні організації й установи, просив швидко й позитивно розв'язати якесь питання. Особливо велика пошта приходила на ім'я Олійника в період, коли він був депутатом Верховної Ради СРСР. Літературні твори, якщо вони заслуговували на увагу, Степан Іванович готував для журналу сам. У таких випадках він заходив і говорив з радістю:

— Цікаві сатиричні мініатюри ось прислали. Подивіться, може, дамо в «Перець».

Ми дивились, читали, погоджували з головним редактором Федором Маківчуком і давали до друку. Так було «відкрито» не одного нового автора з гумористичним обдаруванням.

Часто Степан Іванович навідувався до редакції сам. За багато років роботи в «Перці» я вже настільки вивчив його характер і звички, що ще з порога догадувався, з чим він прибув, з якої нагоди. Найчастіше Степана Івановича кликав до «Перця», до людей кожен новий його твір. Він хоч і знав, що написав річ гарну, але ніби не вірив сам собі і поспішав до товаришів, щоб випробувати її.

— Ось, подивіться, Іване Йосиповичу, — говорив Олійник і, потиснувши руку, тут же виймав свіженькі аркуші паперу. — Ану прочитайте, будь ласка, а я послухаю.

Читати треба було вголос, чітко, ніби на публіку.

— Ну, як? — питав Степан Іванович зацікавлено. — Правда, може бути?

— Звичайно. Чудовий вірш, на злобу дня, ніби з життя списаний, — говорю зі щирістю Олійникові, бо воно й справді так. — Залиште для «Перця»?

— Та ні, — часто, ніби соромлячись, відповідав Степан Іванович. — Щойно заніс в «Радянську Україну».

А він, як справжній сатирик-боєць, любив, щоб нова річ одразу побачила світ, знайшла відгук у читача. Ясно, що найкращою трибуною для цього є газета. Адже в журналі вірш затримується, як правило, на місяць чи півтора. Саме тому Степан Іванович, ніколи не забуваючи про рідний йому «Перець», більшу частину своїх творів віддавав у «Радянську Україну», а також в газету «Правда». В центральному органі нашої партії «Правде» у нього був свій постійний перекладач — Валентин Корчагін. У співдружності з цим російським поетом Степан Олійник опублікував в «Правде» понад сто своїх дотепних і гострих віршів. Можливо, саме це забезпечило йому широку популярність в усьому Радянському Союзі. Популярність цілком заслужену.

Я хочу обмовитись, що Олійник читав свої нові твори не лише мені. Ні, він ще заходив до хлопців-перчан. А вже після всіх — неодмінно читав свої твори Федору Маківчуку. То вже вважалося завершенням «обкатки» вірша. Так ми першими знали, що пише і як пише Степан Олійник. Де й що його надруковано, яка й де виходить книжка.

Степан Іванович був чудовим співбесідником. Він умів розповідати житейські історії, народні оповідки. Особливо майстерно передавав він усілякі одеські бувальщини. Часто й часто звертався він до питань літературного процесу. Скажу, що страшенно не любив він письменників-вискочок, так званих «умільців», котрі не талантом пробивалися в літературу, а більше хитрощами, підлабузництвом, а то й нахабством. Взагалі не поважав людей зажерливих, самозакоханих, підленьких. З такими людьми і провоював письменник-сатирик усе своє життя.

Величезним задоволенням було виступати разом з Олійником. Нам, перчанам, та й іншим письменникам (з Києва й Москви) доводилося читати твори у Жовтневому палаці, в Будинку офіцерів, у Вищій партійній школі, в Українській сільськогосподарській академії, в Коростишеві і т. д. І скрізь ми тримали Степана Івановича на завершення програми. Бо знали, що слухачі не скоро вгамуються, не скоро дадуть спокій улюбленому поетові-гумористу. А читати він був мастак. Хоч робив це рівно, спокійно, навіть м'яко. І ми часто самі підказували, щоб прочитав він свої чудові твори: «Проводжають в армію Петра», «Розлука баби і внука», «Оженився старичок», «Де Іван?» та інші.

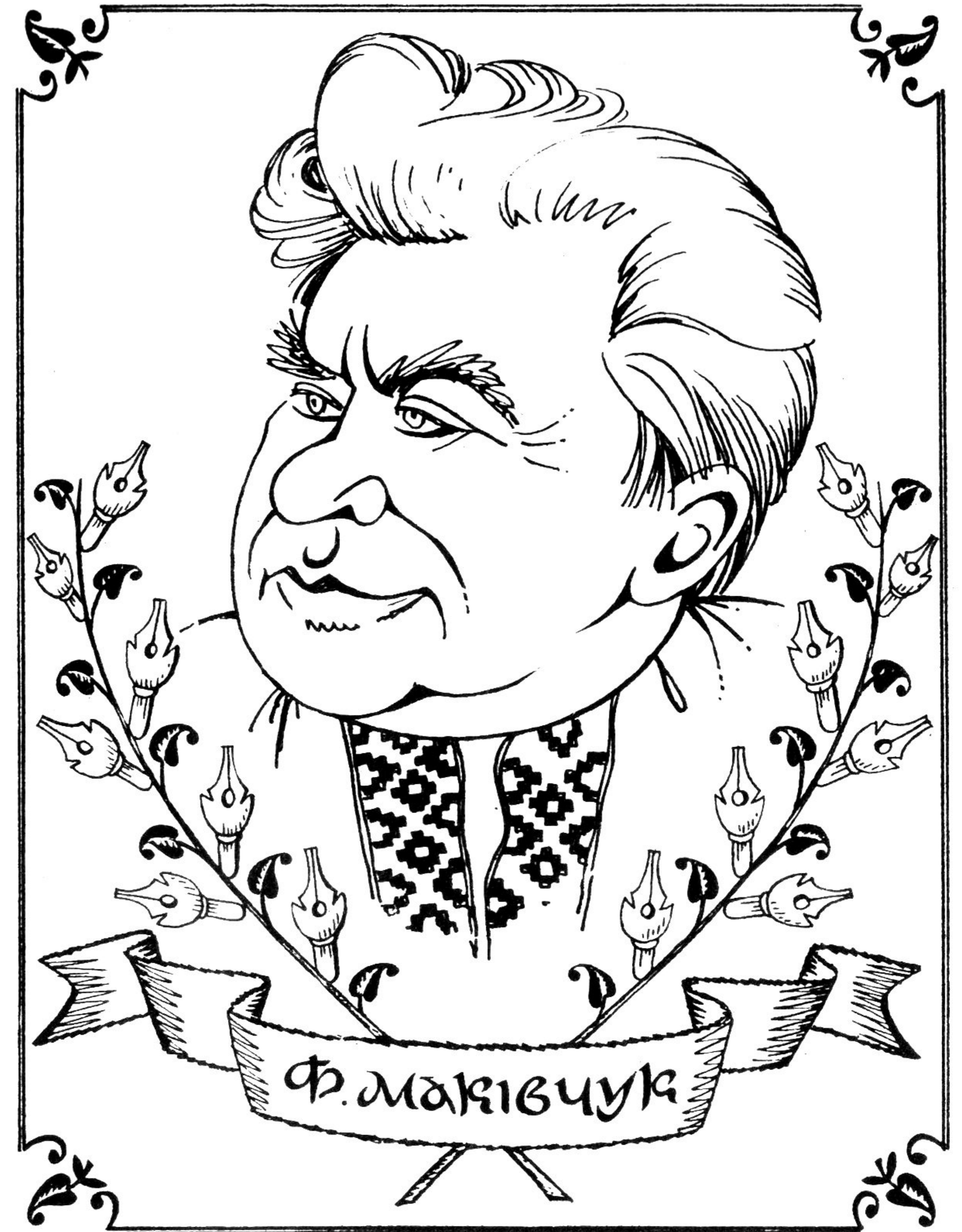
Щасливий був Степан Іванович. Щасливий талантом, друзями, любов'ю людей. Він і сам про це писав:

Літа біжать, літа пливуть.
А я немов не помічаю,
Коли б не вирушив у путь,
Нових я друзів зустрічаю...

В путі десятки підшов
Зітер, настирливий з натури,
Щасливий тим, що пішки йшов
У світлий храм літератури.

Щасливий і я, що багато років близько знався з видатним гумористом Степаном Івановичем Олійником, що разом з ним робив свій посильний внесок у пречудовий наш журнал «Перець», що маю його талановиті книжки з сердечними дарчими написами.

Спогад свій закінчу знову ж фотографією. Вона засвідчує наш виступ в Українській сільськогосподарській академії, на літературному вечорі, присвяченому 60-річчю від дня народження українського радянського байкаря Анатолія Косматенка. Його, той вечір, вів тодішній голова правління Київської письменницької організації Юрій Мушкетик. З читанням своїх творів виступили: Микола Яровий, Валентин Лагода, Андрій Динник, Полікарп Шабатин, Михайло Білецький, я та інші письменники. Найбільший успіх, як завжди, випав на долю Степана Івановича. Це було 22 жовтня 1981 року. І це була остання моя з ним зустріч. Бо невдовзі Степана Олійника не стало. По ньому залишилися чудові книжки, фотографії, щирі спогади. Все те свято збереже вдячна людська пам'ять.

Ш Е Ф

Штрихи до портрета

Шеф — це Федір Маківчук. Так ми його величали упродовж багатьох років, разом працюючи в «Перці». Шефом він залишився й тоді, коли вже пішов з журналу на заслужений відпочинок. Але чому мова зайшла про штрихи до портрета? Бо намалювати справжній портрет Шефа одній людині не так просто.

Мені можуть заперечити:

— А хіба художники-перчани також не зможуть?

Зможуть, звичайно. І робили не один раз. Зокрема, Анатолій Арутюнянц. Але тільки досить вдалий дружній шарж. І не більше. А ось портрет Маківчука, як на мою думку, можна створити хіба гуртом. Зусиллями всіх тих, хто з ним жив, хто з ним говорив, разом працював, ловив рибу, відпочивав. Ну й хоча б навіть просто його бачив. Тільки не так, як ото Іван Карась турецького султана.

А знають Федора Юрійовича не сотні і навіть не тисячі людей, а... бери вище та й вище! І це не перебільшення, а істина. Бо поняття «Перець» і Маківчук — невіддільні. І були невіддільними близько сорока років, упродовж яких він очолював, редагував, вів уперед популярний у народі журнал, що видається мільйонними тиражами і має практично необмежену читацьку аудиторію. І не тільки на Україні,

а й за її межами — в усьому Радянському Союзі і за кордоном.

Чому я заговорив про штрихи до портрета? З якої нагоди? З цим я зіткнувся давненько і якимось несподівано.

У Шефа якраз назрівала кругла дата. Якої ні обійти, ні об'їхати, словом, не обминути. І ось вам перший штрих. Виявилося, що Ф. Маківчук абсолютно байдужий до отих своїх «круглих дат», коли, хочеш чи ні, а мусиш ніби виставлятися на публіку.

— І яка ото в чортового батька радість, коли тобі стільки років наклепало! — мало не роздратовано сказав мені Федір Юрійович, коли я його тоді запитав, як він збирається відзначити своє ...ліття.

Тут з ним можна було й не погодитись. Сам ти як хочеш, так і дивися на своє оте ...ліття. А людям до всього діло є. І до твоїх років, і до твоїх заслуг, і до всього, пов'язаного з твоєю громадянською діяльністю.

Ось заради людей ми й пишемо про Федора Юрійовича. Хоч коротко, побіжно. Пишемо тому, що його ім'я з молодих років обросло всілякими легендами, як ото днище корабля молюсками після океанського рейсу. В тих легендах, як і у фейлетонах, є трохи домислу, згущення фарб, але не за рахунок істини, життєвої правди. Як штрих наведемо один лише приклад.

Колись, як ще не була закінчена війна, Ф. Маківчук редагував республіканську молодіжну газету. Час був тривожний, ще не спокійний, і ось один співробітник, видно, не з хороброго десятка, звернувся до редактора з заявою, аби йому видали особисту зброю. Маківчук прочитав заяву, загадково блиснув очима на співробітника і, взявши червоний олівець, черкнув резолюцію: «Видати «Катюшу»!

Не знаю, де нині отой журналіст. Десь він давно загубився. А ось легенда про маківчуківську дотепну іронію живе й досі.

Але звернімось до більш реалістичних фактів. Найперше відмітимо, що Ф. Маківчук, з його мудрим талантом

сатирика, не впав з неба та й не гепнувся одразу в крісло головного редактора журналу «Перець». Спершу він, як і всі люди, народився на світ. Сталося це 9 вересня 1912 року у селі Кордишівці, що на Вінниччині, поблизу відомої всім залізничної станції Козятин. Хлопчик, як помітили батьки, повивальна бабця й односельці, був щедро наділений гумором. Але, на жаль, тоді ще «Перця» і в помині не було. Бо журнал почне своє існування аж у двадцять роки. Тому малому Федькові доводилось і худобу пасти, і по господарству допомагати, і вчитися в школі, а вдома «Кобзаря» вечорами запоем читати. Після семирічки була Бердичівська профшкола, а там кооперативний технікум, а згодом, уже у зрілому віці, і Київський педагогічний інститут.

Та не педагогом, як бачимо, судилося стати Маківчукові, а газетярем, журналістом, письменником-сатириком. І нині, після багатьох років (і щасливих, і буремних, і тяжких), поїдьте ви у Старокостянтинів чи в Кам'янець-Подільський на Хмельниччині, і вам стільки розкажуть про Маківчука, що тільки записуй чи в пам'яті закарбовуй! Тут він працював у районній та обласній комсомольських газетах, був активним учасником будівництва нового життя, виконував всілякі партійні доручення, дзвінко співав, як то колись було, коли збиралися пленуми, активи чи конференції комсомолу.

Сам свідок. Бувало, приїдеш на Поділля, скажеш, що ти з «Перця», так і посипляться запитання уже сивоголових чи лисих чоловіків:

— А як там наш Федя Маківчук? Все такий же веселий? Усе такий же витівник?

І це чудово, що для тих, з ким юність свою бурхливу провів, він усе ще «Федя». Хоч давно він уже мав у послужному списку редакторську роботу в обласних газетах, керівництво сектором молодіжного радіомовлення ЦК ВЛКСМ у Москві (період Великої Вітчизняної війни), редагування «Молоді України». Хоч давно вже посивіла його все ще буйна чуприна. Хоч давно вже в ранзі улюбленого дідуся в родині Маківчуків.

Ось іще штрих. Де й не працював Федір Маківчук, які складні партійні та державні завдання не виконував, втілена в нього всевишньою силою струна давала про себе знати. Скрізь і завжди. Доки й не привела його в «Перець».

А прийшов він у журнал ще 1946 року. Відтоді Ф. Маківчук — Шеф і відтоді у своїй стихії. Бо ніде так не виявилось його справді сатиричне обдарування, як у самому «Перці». Талант письменника і талант організатора. До журналу, в той час ще малотиражного, а часом і маловиразного, були залучені найкращі письменники-гумористи і художники-графіки. Найвизначнішим явищем у розвитку «Перця» тих років була жива участь у його творенні визначного майстра веселого слова Остапа Вишні. А Ярослав Галан, Сергій Воскрекасенко і Євген Кравченко! А Олександр Ковінька, Микита Годованець і Степан Олійник! А Павло Глазовий, Анатолій Косматенко, Павло Ключина, Валентин Лагода, Петро Сліпчук! Що не ім'я — то й здобуток для гумористично-сатиричного журналу. А художники! Досить назвати Олександра Козюренка, Валентина Литвиненка, Самуїла Уманського (Самума), Бориса Шаповала (Бе-Ша), Лева Каплана, Казимира Агніта-Следзевського, Костянтина Зарубу, Володимира Гливенка, Григор'єва (Грі) та інших.

Не буде перебільшенням сказати, що саме Федір Маківчук, Шеф, зумів зібрати, згуртувати таке яскраве суцвіття талантів, що не могло не позначитись на ідейно-творчому, літературно-художньому рівні журналу, на зростанні його авторитету й популярності.

Але, не задовольняючись тим, що вже було, навіть найціннішим, Федір Маківчук постійно дбав про залучення до «Перця» нових сил. Він весь час формує колектив, наповнює новими силами і письменників, і художників, які тут вчилися, мужніли, приходили на зміну старшому поколінню митців.

Та чи не найяскравішим штрихом у маківчуківському естві завжди проступало тонке відчуття ним невідомого, найвищої проби гумору, відчуття народної мудрості у веселому

слові, його, маківчуківська непримиренність до гумору надуманого, з фальшивими нотками псевдоноваторства, гумору, позбавленого життєвої достовірності. Не погрішимо проти істини, якщо скажемо, що в творчості літературній Маківчук став найпослідовнішим прихильником Остапа Вишні. Не самої його манери письма, а отих принципів, що яким би й не був твір сучасним, основа його повинна бути народною. Інакше — то не твір, а жалюгідна тонкокрила одноденка. Може, тому заслуженою популярністю користуються його твори, його книжки. А книжок у сатирика вийшло чимало. Досить назвати хоча б такі, як «Здоровенькі були!», «І сміх, і гріх», «Репортаж з того світу», «Замужем і вдома», «Про добре і про зле», «Чорт штовхнув», «Любе й нелюбе», «Любов і параграф», «Галас у жабурині», «Вінегрет з перцем», «Анфас і профіль», «Штрихи до портретів» та ін. Його книжки й окремі твори видавалися в Москві, в братніх республіках Радянського Союзу, за рубежем.

Ще один штрих. Федір Маківчук — майстер не тільки класичного гумористичного оповідання, а й фейлетону, політичного памфлету. Можливо, після Ярослава Галана і Юрія Мельничука Маківчук залишився чи не найбільш визначним бійцем-сатириком, що відчутно дошкулив українським буржуазним націоналістам, зрадникам свого народу. За свої твори цього плану він удостоєний республіканської журналістської премії імені Ярослава Галана.

Правда, не забули Маківчука ті заморські перевертні, про яких він писав. Якось із самого Лондона надійшов йому лист з грізним вироком: впіймаємо, зашморгнемо в петлю і повісимо на найміцнішій дубовій гілляці. Щоб було надійно!

Федір Маківчук, показавши того листа нам, перчанам, тільки посміявся та ще більше нагострив перо, щоб сатирою бити запроданську погань. А один із колег, що був на з'їзді журналістів УРСР, у своєму виступі сказав так:

— Я пишаюся тим, що перебуваю в одній спілці з такими

мужніми, безкомпромісними журналістами, як Федір Юрійович Маківчук.

Найкращою оцінкою творчої роботи колективу «Перця», очолюваного Маківчуком, були ювілеї журналу. До свого сорокаріччя «Перець» відзначений Почесною Грамотою Верховної Ради УРСР, а до 50-річчя — орденом «Знак Пошани».

Що ще можна сказати про Маківчука? Він був цікавим і мудрим співрозмовником, завзятим рибалкою, вдумливим і доброзичливим редактором, що любив порядок у колективі, але майже ніколи не вдавався до адміністративних заходів. У нього завжди була велика віра в людину, в її добре серце й свідомість. Гідною оцінкою заслуг «Перця» і його Шефа можуть бути й слова, сказані Павлом Загребельним у звітній доповіді на VIII з'їзді письменників України: «Як критика стоїть на захисті здобутків літератури і сама, власне, є свідченням тих здобутків, так сатира й гумор у всебічно розвиненій літературі стоять на переднім краї захисту морального потенціалу суспільства. Дух Гоголя і Котляревського живе в нашому народі, традиції Остапа Вишні присутні в творчості наших несторів сатири... і в невтомній діяльності всеукраїнського сміхотворно-виробничого об'єднання «Перець» імені Федора Маківчука, головними ворітьми, крізь які в'їздять у нашу літературу всі найобдарованіші представники цього жанру».

...Ось це і є лише деякі штрихи до портрета визначного нашого сміхотворця, одного з визнаних лідерів сатиричного цеху, Федора Юрійовича Маківчука, який, без сумніву, поповнив скарбницю українського радянського гумору соціально гострими і по-народному мудрими творами.

З М І С Т

Про автора	5
Від автора	6
Чарівник слова	9
Співзвучний сьогодні	18
Ковінька	24
Серце друга	32
Наш Воскрекас	43
Все те збереже пам'ять	49
Шеф	56

